

**PRIMENA MEĐUNARODNOG PRIVATNOG PRAVA U
JAVNOBELEŽNIČKOJ PRAKSI
(kratka uputstva i objašnjenja)**

Autor:

Prof. dr Slavko Đorđević

Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu

SADRŽAJ

I Uvod

1. Javni beležnik i međunarodno privatno pravo
2. Izvori međunarodnog privatnog prava Republike Srbije
 - 2.1. Zakoni
 - 2.2. Međunarodne konvencije
 - 2.3. Hijerarhija pravnih izvora

II Koliziorna norma (kolizionopravni metod) i primena stranog prava

1. Izbor relevantne kolizionorne norme – kvalifikacija pravne kategorije
2. Tumačenje i utvrđivanje tačke vezivanja
 - 2.1. Utvrđivanje državljanstva kao tačke vezivanja
 - 2.2. Utvrđivanje prebivališta kao tačke vezivanja
3. Uzvratanje i prepućivanje (*renvoi*)
4. Upućivanje na složeni (nejedinstveni) pravni poredak
5. Utvrđivanje sadržine i primena merodavnog stranog prava
6. Odstupanja od primene merodavnog stranog prava

III Fizička i pravna lica

1. Fizička lica
 - 1.1. Merodavno pravo za pravnu i poslovnu sposobnost fizičkih lica
 - 1.2. Merodavno pravo za zakonsko zastupanje fizičkih lica
 - 1.3. Merodavno pravo za stranačku i procesnu poslovnu sposobnost
2. Pravna lica (pravna i poslovna sposobnost, ovlašćenja zakonskog zastupnika, stranačka i procesna poslovna sposobnost)

IV Ugovori

1. Uvodne napomene
2. Određivanje merodavnog prava za ugovore sa elementom inostranosti – opšti pogled
3. Ugovori koji se odnose na nepokretnosti
 - 3.1. Ugovori koji se odnose na nepokretnosti koje se nalaze u Srbiji
 - 3.2. Ugovori koji se odnose na nepokretnosti koje se nalaze u stranoj državi
 - 3.3. Ugovor o razmeni dve nepokretnosti od kojih se jedna nalazi u Srbiji a druga u inostranstvu
4. Punomoćje (ugovor o punomoćstvu)
5. Posebno o pitanju saglasnosti organa starateljstva na ugovore kojima se raspolaze imovinom poslovno nesposobnih i ograničeno poslovno sposobnih lica

V Porodično pravo (ugovorni imovinski odnosi supružnika i vanbračnih partnera, sporazum o zakonskom izdržavanju)

1. Merodavno pravo za ugovore o uređenju imovinskih odnosa supružnika
 - 1.1. Merodavno pravo za formu ugovora
 - 1.2. Merodavno pravo za sadržinu ugovora
2. Merodavno pravo za ugovore o uređenju imovinskih odnosa vanbračnih partnera
3. Merodavno pravo za sporazum o zakonskom izdržavanju
 - 3.1. Merodavno pravo za formu sporazuma
 - 3.2. Merodavno pravo za sadržinu sporazuma

VI Nasledno pravo

1. Merodavno pravo za nasleđivanje – opšti pogled
2. Poveravanje sprovođenja ostavinskog postupka javnom beležniku
3. Primena normi međunarodnog procesnog prava u poverenom ostavinskom postupku
4. Javnobeležnički testament

5. Ugovor o doživotnom izdržavanju

5.1. Uvodne napomene

5.2. Kada je predmet ugovora isključivo prenos svojine na nepokretnosti

5.3. Kada je predmet ugovora prenos svojine na pokretnim stvarima i drugih imovinskih prava

5.4. Kada je predmet ugovora prenos svojine na nepokretnostima i pokretnostima i drugih imovinskih prava

6. Ugovor o ustupanju i raspodeli imovine za života

I Uvod

1. Javni beležnik i međunarodno privatno pravo

U Republici Srbiji javno beležništvo predstavlja službu od javnog poverenja¹ čiji funkcionalni element² čini javnobeležnička delatnost koju obavljaju samostalni i nezavisni javni beležnici kao stručnjaci iz oblasti prava³. Javnobeležničku delatnost⁴ čine sledeći poslovi: 1) sastavljanje javnih isprava o pravnim poslovima, izjavama volje i drugim činjenicama na kojima se zasnivaju prava i obaveze, 2) potvrđivanje (solemnizacija) privatnih isprava o pravnim poslovima i izjavama volje na osnovu kojeg one postaju javne isprave, 3) overa privatnih isprava, 4) čuvanje isprava, novca, hartija od vrednosti i drugih predmeta (depozitni poslovi)⁵. Pored toga, javni beležnici mogu da obavljaju poslove kao poverenici suda⁶, od kojih posebno treba izdvojiti poveravanje sprovođenja ostavinskog postupka.

Prilikom obavljanja javnobeležničkih poslova (naročito sastavljanja javnih isprava i solemnizacije privatnih isprava) javni beležnik je dužan da pouči stranke o sadržini i posledicama preduzetog pravnog posla odnosno datih izjava i preduzetih radnji, da ispita da li su oni dozvoljeni⁷, kao i da oceni niz drugih građanskopravnih pitanja (npr. pravnu i poslovnu sposobnost stranaka, obim ovlašćenja zakonskog zastupnika)⁸. Da bi izvršio ove svoje dužnosti javni beležnik mora da primeni materijalnopravne propise koji uređuju pravne poslove odnosno građanskopravne odnose i pitanja koja se pred njim postavljaju. Ako su ovi odnosi i pitanja isključivo vezani za Republiku Srbiju, javni beležnik će primeniti odgovarajuće domaće materijalnopravne propise. Međutim, ako se u njima pojavi element inostranosti, tada je dužan da odredi koje je pravo (domaće ili strano) merodavno za određeni građanskopravni odnos (ili pitanje) i da to pravo primeni. Merodavno pravo za građanskopravne odnose i pitanja sa elementom inostranosti određuje se primenom normi međunarodnog privatnog prava koje se nazivaju kolizionim normama.

Kada javni beležnik sprovodi ostavinski postupak kao poverenik suda, dužan je da u svemu postupa kao ostavinski sud. Iako sud poverava javnom beležniku sprovođenje ostavinskog postupka samo ako je za nasleđivanje merodavno domaće pravo⁹, element inostranosti se može javiti kod pojedinih procesnopravnih pitanja u samom ostavinskom postupku. Na primer, javni beležnik kome je povereno sprovođenje ostavinskog postupka može biti u prilici da utvrđuje stranačku i procesnu poslovnu sposobnost stranke koja je strani državljanin ili, pak, da odlučuje o tzv. prigovoru međunarodne litispendingije. Na ova pitanja javni beležnik primenjuje norme međunarodnog privatnog prava kojima se uređuje građanski postupak sa elementom inostranosti.

2. Izvori međunarodnog privatnog prava Republike Srbije

¹ Čl. 2 st. 1 Zakona o javnom beležništvu (ZJB), Službeni glasnik RS, br. 31/2011, 85/2012, 19/2013, 55/2014 – dr. zakon, 93/2014 – dr. zakon, 121/2014, 6/2015 i 106/2015

² Tako jasno D. Đurđević, *Javnobeležnička delatnost*, Beograd 2014, 15

³ Čl. 2 ZJB.

⁴ U Republici Srbiji javnobeležnička delatnost je uređena Zakonom o javnom beležništvu (ZJB), kojim je uveden latinski tip notarijata, zatim Zakonom o vanparničnom postupku – ZVP (Sl. glasnik SRS, br. 25/82 i 48/88 i Sl. glasnik RS, br. 46/95 - dr. zakon, 18/2005 - dr. zakon, 85/2012, 45/2013 - dr. zakon, 55/2014, 6/2015 i 106/2015 - dr. zakon), Zakonom o overavanju potpisa, rukopisa i prepisa (Sl. glasnik RS, br. 93/2014, 22/2015 i 87/2018) i Javnobeležničkim poslovnikom – JP (Sl. glasnik RS, br. 62/2016, 66/2017, 48/2018 i 54/2018). Pored toga, nadležnost javnih beležnika da sastavlja javnobeležničke zapise i solemnizuje privatne isprave predviđena je i u pojedinim posebnim zakonima (npr. Zakon o nasleđivanju – ZON, Sl. glasnik RS, br. 46/95, 102/2003 – odluka USRS i 6/2015; Porođični zakon – PZ, Sl. glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015). Detaljno o javnobeležničkoj delatnosti u Srbiji vidi D. Đurđević, *Javnobeležnička delatnost*, Beograd 2014, 15 i dalje.

⁵ Čl. 2 st. 4 i čl. 4 ZJB.

⁶ Čl. 4 tač. 3 ZJB.

⁷ Vidi čl. 172 ZVP i čl. 93d ZJB.

⁸ Vidi čl. čl. 167 st. 1 ZVP i čl. 93d st. 1 ZJB.

⁹ Vidi čl. 30a st. 2 i 110a ZVP.

2.1. Zakoni

Osnovni izvor međunarodnog privatnog prava u Srbiji jeste Zakon o rešavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja (ZRSZ).¹⁰ ZRSZ sadrži 109 članova grupisanih u šest glava kojima se uređuju tri temeljne oblasti međunarodnog privatnog prava: određivanje merodavnog prava (tzv. koliziono pravo), međunarodna nadležnost domaćih sudova odnosno drugih organa (uključujući i određena pitanja građanskog postupka sa elementom inostranosti) i priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka.

Glava prva ZRSZ (čl. 1-13) sadrži odredbe o polju primene zakona (čl. 1), popunjavanju pravnih praznina (čl. 2), prednosti primene međunarodnih ugovora i drugih zakona u odnosu na ZRSZ (čl. 3), opštim ustanovama međunarodnog privatnog prava (čl. 4-6, 9-10), opštim kolizionim pravilima za formu pravnog posla i zastarelost (čl. 7-8), utvrđivanju državljanstva kao tačke vezivanja kod bipatrida/polipatrida (čl. 11), utvrđivanju relevante tačke vezivanja za lica bez državljanstva (čl. 12) i saznanju i primeni stranog prava (čl. 13). Glava druga ZRSZ (čl. 14-45) sadrži kolizione norme za statusne, porodične i imovinske (nasledne, obligacione i stvarnopravne) odnose sa elementom inostranosti. Ove prve dve glave uređuju tzv. koliziono pravo koje javni beležnici primenjuju prilikom obavljanja javnobeležničkih poslova kako bi odredili merodavno pravo za građanskopravne odnose i pitanja sa elementom inostranosti.

Glava treća sadrži pravila o međunarodnoj nadležnosti domaćih sudova odnosno drugih organa (čl. 46-78) koja se ne primenjuju na javne beležnike, kao i pravila o određenim pitanjima građanskog postupka sa elementom inostranosti (čl. 79-85 ZRSZ) koja se mogu primeniti u građanskim sudskim postupcima koje sprovodi javni beležnik kao poverenik suda.

Glava četvrta (čl. 86-101) sadrži pravila o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka koja su irelevantna za postupanje javnih beležnika, s obzirom da samo sud može priznati stranu sudsku odluku (čl. 86 st. 1 ZRSZ). Prilikom obavljanja javnobeležničkih poslova javni beležnik uvažava dejstva stranih sudskih odluka samo ako su one prethodno priznate od strane suda Republike Srbije.

Glava peta (čl. 102-106) sadrži pravila o nadležnosti konzularnih i diplomatskih predstavništva Republike Srbije u materiji zaključenja braka, starateljstva, nasleđivanja i overavanja potpisa, rukopisa i prepisa, kao i odredbe o izdavanju uverenja o sadržini domaćih propisa. Glava šesta (čl. 107-109) sadrži prelazne i završne odredbe.

Pored ZRSZ, kao osnovnog izvora domaćeg međunarodnog privatnog prava, postoje i posebni zakoni koji sadrže specijalne kolizione norme za pojedine građanskopravne odnose i pravna pitanja koja spadaju u materiju uređenu tim zakonom. Ove specijalne kolizione norme se nalaze u Zakonu o menici¹¹, Zakonu o čeku¹², Zakonu o obligacionim i osnovama svojinskopravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju¹³, Zakonu o pomorskoj i unutrašnjoj plovidbi¹⁴, Zakonu o pomorskoj plovidbi¹⁵, Zakonu o plovidbi i lukama na unutrašnjim vodama¹⁶ i Zakonu o državnoj pripadnosti i upisu plovila¹⁷.

2.2. Međunarodne konvencije

¹⁰ Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, Sl. list SFRJ, br. 43/82 i 72/82 - ispr., Sl. list SRJ, br. 46/96 i Sl. glasnik RS, br. 46/2006 - dr. zakon.

¹¹ Sl. list FNRJ, br. 104/46, Sl. list SFRJ, br. 16/65, Sl. list SRJ, br. 46/96 i Sl. list Srbije i Crne Gore, br. 1/2003 – Ustavna povelja.

¹² Sl. list FNRJ, br. 105/46, Sl. list SFRJ, br. 12/65 i 52/71, Sl. list SRJ 46/96 i Sl. list Srbije i Crne Gore, br. 1/2003 – Ustavna povelja.

¹³ Sl. glasnik RS, br. 87/11 i 66/15.

¹⁴ Sl. glasnik RS, br. 85/05 – dr. zakon i 101/05-dr. zakon.

¹⁵ Sl. glasnik RS, br. 87/11, 104/13, 18/2015.

¹⁶ Sl. glasnik RS, br. 73/10, 121/12, 18/2015.

¹⁷ Sl. glasnik RS, br. 10/13 i 18/2015.

Srbija je strana ugovornica velikog broja multilateralnih konvencija¹⁸ u oblasti međunarodnog privatnog prava, od kojih su najznačajnije one koje su donete u okviru Haške konferencije za međunarodno privatno pravo¹⁹. Za javnobeležničku praksu od naročitog su značaja multilateralne konvencije koje uređuju određivanje merodavnog prava za porodične i nasledne odnose (kao što su Haški Protokol o merodavnom pravu za obaveze izdržavanja iz 2007. godine²⁰ i Haška konvencija o sukobima zakona u pogledu oblika testamentarnih raspolaganja iz 1961. godine²¹) i multilateralne konvencije kojima se olakšava upotreba stranih javnih isprava (uključujući i javnobeležničke isprave) na domaćoj teritoriji (kao što je Haška konvencija o ukidanju potrebe legalizacije stranih javnih isprava iz 1961. godine²²).

Srbija je, takođe, ugovornica velikog broja bilateralnih konvencija²³ kojima se uređuju različite oblasti i pitanja međunarodnog privatnog prava. Za javnobeležničku praksu su, takođe, od naročitog značaja one bilateralne konvencije koje uređuju statusne, porodičnopravne i naslednopravne odnose sa elementom inostranosti, kao i oslobađanje od legalizacije stranih javnih isprava (uključujući i javnobeležničke isprave). Naročito treba izdvojiti bilateralne konvencije zaključene sa pojedinim državama članicama Evropske unije²⁴, u kojima su sadržane kolizione norme i norme o nadležnosti u statusnim, porodičnim i naslednim stvarima, kao i bilateralne konvencije zaključene sa državama u regionu²⁵.

2.3. Hijerarhija pravnih izvora

Prema odredbama čl. 194 Ustava Republike Srbije²⁶, prvo mesto u hijerarhiji pravnih izvora zauzima ustav, pa potvrđeni međunarodni ugovori koji ne smeju biti u suprotnosti sa ustavom i, najzad, zakoni koji ne smeju biti u suprotnosti ni sa ustavom niti sa potvrđenim međunarodnim ugovorima. U oblasti

¹⁸ Vidi pregled najznačajnijih multilateralnih konvencija kod A. Jakšić, *Međunarodno privatno pravo, opšta teorija*, Beograd 2017, 201-205; T. Varadi, B. Bordaš, G. Knežević, V. Pavić, *Međunarodno privatno pravo*, Beograd 2012, 67-72; vidi i sajt Ministarstva pravde <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/25263/multilateralni-sporazumi-u-gradjanskim-stvarima.php> na kojem se može naći tekst pojedinih značajnijih multilateralnih konvencija iz oblasti međunarodnog privatnog prava.

¹⁹ Srbija je država ugovornica dvanest haških konvencija. Vidi pregled svih konvencija Haške konferencije za međunarodno privatno pravo koje važe u Srbiji kod S. Đorđević, Z. Meškić, *Međunarodno privatno pravo*, Kragujevac 2016, 27. Vidi i <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/25263/multilateralni-sporazumi-u-gradjanskim-stvarima.php> na kojem se može naći tekst pojedinih haških konvencija.

²⁰ Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 1/2013.

²¹ Sl. list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 10/62.

²² Sl. list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 10/62.

²³ Tekst velikog broja bilateralnih konvencija u oblasti međunarodnog privatnog prava može se naći na sajtu Ministarstva pravde <https://www.mpravde.gov.rs/tekst/25261/bilateralni-sporazumi-u-gradjanskim-stvarima.php>; vidi pregled bilateralnih konvencija kod A. Jakšić, *op. cit.*, 213-217.

²⁴ Ugovor o uzajamnom pravnom saobraćaju između FNR Jugoslavije i Republike Austrije od 16. decembra 1954.g. (Sl. list FNRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 8/55 i Sl. list SFRJ, br. 2/83 – dr. zakoni), Ugovor o uzajamnoj pravnoj pomoći između FNR Jugoslavije i NR Bugarske od 23. marta 1956.g. (Sl. list FNRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 1/57), Ugovor o pravnom saobraćaju u građanskim i trgovačkim stvarima između FNR Jugoslavije i NR Poljske od 6. februara 1960.g. (Sl. list SFRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 5/1963), Ugovor o pravnoj pomoći između FNR Jugoslavije i Rumunske Narodne Republike od 18. oktobra 1960.g. (Sl. list FNRJ - Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 8/1961, sa Dodatnim Protokolom, Sl. list SFRJ – Dodatak, br. 4/1973), Ugovor o regulisanju pravnih odnosa u građanskim, porodičnim i krivičnim stvarima između SFR Jugoslavije i Čehoslovačke Socijalističke Republike od 20. januara 1964.g. (Sl. list SFRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 13/1964), Ugovor o uzajamnom pravnom saobraćaju između SFR Jugoslavije i NR Mađarske od 7. marta 1968.g. (Sl. List SFRJ – Dodatak: Međunarodni ugovori i drugi sporazumi, br. 3/1968).

²⁵ Ugovor između Republike Srbije i Republike Crne Gore o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovor, br. 1/2010-57), Ugovor između Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (Sl. list SCG – Međunarodni ugovori, br. 6/2005-6) i Ugovor između Republike Srbije i Bosne i Hercegovine o izmenama i dopunama Ugovora između Srbije i Crne Gore i Bosne i Hercegovine o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 13/2010-35), Ugovor između SR Jugoslavije i Republike Hrvatske o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori, be. 1/1998-32), Ugovor između Republike Srbije i Republike Makedonije o pravnoj pomoći u građanskim i krivičnim stvarima (Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 5/2012-1)

²⁶ Sl. glasnik RS, br. 98/2006.

međunarodnog privatnog prava ove ustavne odredbe o hijerarhiji izvora dopunjuje čl. 3 ZRSZ koji istovremeno uređuje i rešavanje sukoba različitih pravnih izvora u pogledu njihove primene na pitanja međunarodnog privatnog prava. Prema čl. 3 ZRSZ, odredbe ovog zakona ne primenjuju se na pitanja i odnose koji su njime uređeni, ukoliko su oni uređeni drugim (posebnim) zakonom ili međunarodnim ugovorom. To znači da u pogledu određenog pitanja međunarodnog privatnog prava međunarodni ugovor imaj prednost u primeni u odnosu na ZRSZ i poseban zakon, a poseban zakon ima prednost u primeni u odnosu na ZRSZ. Iako se ZRSZ nalazi na kraju hijerarhijske lestvice, njegove odredbe će se najčešće primenjivati u praksi iz razloga što je veoma mali broj pravnih pitanja iz oblasti međunarodnog privatnog prava uređen međunarodnim konvencijama (u kojima često i nema potpunih rešenja zbog njihovog ograničenog polja primene) i posebnim zakonima²⁷.

Takođe, potrebno je ukazati na međusobni odnos i rešavanje sukoba dva međunarodna ugovora koji uređuju isto pitanje iz oblasti međunarodnog privatnog prava. Ovaj sukob se, po pravilu, rešava u prelaznim i završnim odredbama kasnije zaključenog međunarodnog ugovora, bilo tako što se stavljaju van snage određeni međunarodni ugovori zaključeni pre njega ili se generalno daje prednost svim odnosno pojedinim ranijim ili kasnijim međunarodnim ugovorima u istoj materiji. Ako takve odredbe u međunarodnom ugovoru ne postoje, tada se primenjuju opšta načela *lex posterior derogat legi priori* (kasniji pravni akt ukida raniji) i *lex specialis derogat legi generali* (specijalni pravni akt ima prednost u odnosu na opšti pravni akt). Pritom, treba voditi računa da bilateralni i multilateralni međunarodni ugovori stoje na istom hijerarhijskom nivou, što znači da u svakom konkretnom slučaju treba utvrditi koje od ova dva opšta načela treba primeniti (sama činjenica da bilateralni ugovor važi između dve države ne znači da je on automatski *lex specialis* u odnosu na multilateralni ugovor koji uređuje istu materiju – da li je u pitanju *lex specialis* ili treba primenit načelo *lex posterior* uvek se utvrđuje u konkretnom slučaju)²⁸.

II Koliziona norma (kolizionopravni metod) i primena stranog prava

Merodavno pravo za građanskopravne odnose sa elementom inostranosti određuje se primenom kolizionih normi koje su imperativne prirode, što znači da ih javni beležnici moraju primenjivati. Koliziona norma se sastoji od pravne kategorije, koja ukazuje na koje građanskopravne odnose i pitanja se ona primenjuje, i tačke vezivanja koja upućuje na merodavno pravo koje se primenjuje na te odnose i pitanja. U ZRSZ kolizione norme za statusne, porodične, nasledne, obligacione i stvarnopravne odnose sadržane su u odredbama čl. 14-45.

1. Izbor relevantne kolizione norme – kvalifikacija pravne kategorije

Koju kolizionu normu treba primeniti na određeni pravni odnos ili pitanje sa elementom inostranosti utvrđuje se pravnom kvalifikacijom tog odnosa ili pitanja. Kvalifikacija se obavlja tako što organ primene prava (javni beležnik) pravni odnos odnosno pravno pitanje tumači (tj. shvata odnosno određuje njegovu pravnu prirodu) u skladu sa domaćim građanskim pravom i, potom, vrši njegovu supsumciju pod pravnu kategoriju odgovarajuće kolizione norme²⁹. Na ovaj način se utvrđuju granice pravnih kategorija domaćih kolizionih normi odnosno vrši se razgraničenje njihovih polja primene³⁰. Na primer, da li je ugovornik poslovno sposoban utvrđuje se na osnovu merodavnog prava na koje upućuje koliziona norma za pravnu i poslovnu sposobnost fizičkog lica iz čl. 14 ZRSZ, a ne koliziona norma za ugovore iz čl. 19 -21 ZRSZ.

2. Tumačenje i utvrđivanje tačke vezivanja

²⁷ T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 77-78; S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 30.

²⁸ S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 30.

²⁹ Vidi više *ibid.*, 77 i dalje, 79-80, 84, 96; T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 121, 124-126; M. Stanivuković, M. Živković, *Međunarodno privatno pravo*, Beograd 2010, 246 i dalje, 248, ; A. Jakšić, *op. cit.*, 425-426.

³⁰ S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 78 ; A. Jakšić, *op. cit.*, 417; T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 121.

Kada se putem kvalifikacije izvrši izbor relevantne kolizione norme, javni beležnik utvrđuje tačku vezivanja ove kolizione norme koja treba da uputi na merodavno pravo. Tačke vezivanja su obično pravni pojmovi, kao što su prebivalište, državljanstvo, mesto nalaženja nepokretnosti, mesto zaključenja ugovora itd. S obzirom da su sadržane u domaćim kolizionim normama, one se shvataju i tumače (kvalifikuju) u skladu sa domaćim pravom³¹, osim državljanstva (da li je jedno lice državljanin određene države odgovor daje pravo te države)³². U praksi javni beležnici će često biti u prilici da primenjuju kolizione norme za statusne, porodične i nasledne odnose sa elementom inostranosti u kojima je državljanstvo postavljeno kao primarna tačka vezivanja, a prebivalište kao supsidijerna tačka vezivanja, te se zato treba osvrnuti na utvrđivanje ovih tačaka vezivanja.

2.1. Utvrđivanje državljanstva kao tačke vezivanja

Javni beležnik utvrđuje identitet stranke uvidom u službeni dokument (lična karta, pasoš, vozačka dozvola)³³ na osnovu kojeg se gotovo uvek može utvrditi i njeno državljanstvo³⁴. Međutim, stranka može imati više državljanstva, pa se otvara pitanje koje je od njih relevantno za primenu domaće kolizione norme koja sadrži državljanstvo kao tačku vezivanja. Domaći zakonodavac je ovo imao u vidu, pa je u odredbama čl. 11 ZRSZ predvideo interpretativna pravila za utvrđivanje državljanstva kao tačke vezivanja kada fizičko lice ima dva ili više državljanstava (tzv. bipatrid odnosno polipatrid). Ova pravila rešavaju problem na sledeći način:

- ako lice koje je državljanin Srbije ima i državljanstvo neke druge države, za primenjivanje odredaba ZRSZ smatra se da ima samo srpsko državljanstvo (čl. 11 st. 1 ZRSZ) – prednost se, dakle, daje domaćem državljanstvu;
- ako lice ima dva ili više stranih državljanstava, smatra se da ima državljanstvo one države čiji je državljanin i u kojoj ima prebivalište (čl. 11 st. 2);
- ako je lice državljanin dve ili više stranih država, a ni u jednoj od njih nema prebivalište, smatra se da ima državljanstvo one države čiji je državljanin i sa kojom je u najbližoj vezi (čl. 11 st. 3).

Imajući u vidu da se stranka pred javnim beležnikom legitimiše, po pravilu, davanjem na uvid samo jedne službe isprave, javni beležnik bi trebalo, u skladu sa gore navedenim odredbama čl. 11 ZRSZ, da utvrđuje relevantno državljanstvo stranke na sledeći način:

- Kada se stranka pred javnim beležnikom legitimiše podnošenjem službene isprave koja je izdata od nadležnog organa Republike Srbije i iz koje se nedvosmisleno može utvrditi da je ona državljanin Republike Srbije, javni beležnik takvu stranku smatra, shodno čl. 11 st. 1 ZRSZ, isključivo državljaninom Republike Srbije i nije dužan da ispituje da li ona, pored srpskog, ima i državljanstvo neke druge države (s obzirom da je takvo ispitivanje irelevantno u smislu čl. 11 st. 1 ZRSZ).
- Ako, pak, stranka javnom beležniku dostavi na uvid stranu službenu ispravu iz koje proizilazi da je ona državljanin strane države čiji je organ izdao tu ispravu, javni beležnik može ispitivati da li ona ima i državljanstvo Republike Srbije, ukoliko za to postoje indicije (npr. iz stranog službenog dokumenta se vidi da je njeno mesto rođenja u Srbiji; služi se srpskim jezikom kao maternjim jezikom itd.). Na ovaj način treba postupiti ne samo zbog pravilne primene čl. 11 st. 1 ZRSZ, nego i da bi se sprečilo zaobilaženje primene domaćeg prava na koje bi, ako se utvrdi da je stranka domaći državljanin, uputilo državljanstvo kao tačka vezivanja.
- Ako stranka ima više stranih državljanstava, javni beležnik najpre ispituje da li ona u jednoj od tih država ima prebivalište, pa ako utvrdi da ima, tada primenjuje pravo te države (čl. 11 st. 2 ZRSZ), a ako utvrdi da nema prebivalište ni u jednoj od država čiji je državljanin, tada utvrđuje sa kojom od

³¹ S. Đorđević, Z. Meškić, op. cit., 92; T. Varadi *et al*, op. cit., 124.

³² Vidi. S. Đorđević, Z. Meškić, op. cit., 92; A. Jakšić, op. cit., 323.

³³ Čl. 34 JP.

³⁴ Vidi i čl. 35 JP.

ovih država ima najbližu vezu i primenjuje pravo te države (čl. 11 st. 3 ZRSZ). Međutim, kao što smo već naveli, stranka se pred javnim beležnikom po pravilu legitimiše samo na osnovu jedne strane službene isprave kojom se dokazuje da je ona državljanin strane države čiji je organ tu ispravu izdao, tako da bi javni beležnik mogao, radi pravilnog utvrđivanja merodavnog prava u skladu sa čl. 11 st. 2 i 3 ZRSZ, ispitati stranku da li ona ima državljanstvo i neke druge strane države.

Takođe, može se dogoditi da treba primeniti državljanstvo kao tačku vezivanja, a da lice u pitanju nije državljanin nijedne države (lice bez državljanstva odnosno apatrid) ili se njegovo državljanstvo uopšte ne može utvrditi. I za ove situacije zakonodavac je predvideo interpretativna pravila u čl. 12 ZRSZ³⁵ koja primenjuje i javni beležnik:

- ako lice nema državljanstvo ili se njegovo državljanstvo ne može utvrditi, merodavno pravo se određuje prema prebivalištu tog lica (čl. 12 st. 1);
- ako to lice nema ni prebivalište ili se ono ne može utvrditi, merodavno pravo se određuje prema njegovom boravištu (čl. 12 st. 2);
- najzad, ako se ni boravište tog lica ne može utvrditi, merodavno je pravo Republike Srbije (čl. 12 st. 3 ZRSZ).

2.2. Utvrđivanje prebivališta kao tačke vezivanja

Kada je reč o prebivalištu kao tački vezivanja sadržanoj u domaćoj kolizionoj normi, ono se kvalifikuje odnosno utvrđuje u skladu sa domaćim pravom, tj. prema Zakonu o prebivalištu i boravištu građana³⁶ i Zakonu o strancima³⁷. Pritom, treba imati u vidu da je prvim zakonom uređeno prebivalište i boravište domaćih državljana na teritoriji Srbije³⁸, a drugim zakonom kratkotrajni boravak³⁹, privremeni boravak⁴⁰ i stalno nastanjenje (dugotrajni boravak)⁴¹ stranca na teritoriji Srbije, pri čemu stalno nastanjenje treba shvatiti kao prebivalište. Elementi za utvrđivanje prebivališta odnosno stalnog nastanjenja predviđeni ovim zakonima koriste se i za utvrđivanje da li jedno lice ima prebivalište u određenoj stranoj državi.

Javni beležnik se o prebivalištu stranke takođe informiše uvidom u službenu ispravu na osnovu koje utvrđuje njen identitet. Ipak, treba naglasiti da podatak o administrativno prijavljenom prebivalištu koji je naveden u službenoj ispravi predstavlja oborivu pretpostavku da lice na koje se odnosi službena isprava zaista ima prebivalište u toj državi⁴².

3. Uzvratanje i prepućivanje (*renvoi*)

Kada koliziona norma uputi na domaće pravo kao merodavno, problema nema – sud ili drugi nadležni organ primenjuje odgovarajuće materijalnoppravne norme domaćeg prava. Međutim, ako je koliziona norma uputila na strano pravo, sud odnosno drugi nadležni organ je, u načelu, dužan da primeni kolizione norme tog stranog prava, jer to nalažu odredbe čl. 6 ZRSZ kojima je uređena ustanova uzvratanja i prepućivanja (*renvoi*). Obaveza primene strane kolizione norme odnosno ustanove *renvoi* odnosi se i na javnog beležnika kada obavlja svoju delatnost. Čl. 6 ZRSZ glasi:

³⁵ Odredbe čl. 12 ZRSZ su u skladu sa Njujorškom konvencijom o pravnom položaju lica bez državljanstva iz 1954.g. kojom vezana i Srbija.

³⁶ Sl. glasnik RS, br. 87/2011.

³⁷ Sl. Glasnik RS, br. 24/2018 i 31/2019.

³⁸ Vidi čl. 3 tač. 2) i 3) Zakona o prebivalištu i boravištu građana.

³⁹ Čl. 39 Zakona o strancima.

⁴⁰ Čl. 40 i sl. Zakona o strancima.

⁴¹ Čl. 67 i sl. Zakona o strancima.

⁴² A. Jakšić, *op. cit.*, 326; vidi i M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 97.

„Ako bi po odredbama ovog zakona trebalo primeniti pravo strane države, uzimaju se u obzir njegova pravila o određivanju merodavnog prava.

Ako pravila strane države o određivanju merodavnog prava uzvraćaju na pravo Republike Srbije, primeniće se pravo Republike Srbije, ne uzimajući u obzir pravila o određivanju merodavnog prava.”

Imajući u vidu stavove domaće literature⁴³ i sudske prakse⁴⁴, javni beležnik treba da tumači odredbe čl. 6 ZRSZ na sledeći način:

- Kada koliziona norma iz ZRSZ upućuje na strano pravo, nadležni domaći organ mora uzeti u obzir koliziona pravila tog stranog prava (čl. 6 st. 1). „Uzimanje u obzir“ kolizionih pravila stranog prava treba shvatiti tako da je domaći organ u načelu dužan da primeni ova pravila.
- Ipak, od dužnosti primene stranih kolizionih normi postoje određeni izuzeci – ustanova *renvoi* (tj. čl. 6 ZRSZ) se ne primenjuje prilikom primene kolizionih normi za ugovore (čl. 19-21 ZRSZ), kolizionih normi koje sadrže autonomiju volje kao tačku vezivanja (čl. 37 st. 2 ZRSZ – izbor merodavnog prava za bračni ugovor i druge ugovore o uređenju imovinskih odnosa supružnika), kolizionih normi koje sadrže alternativne tačke vezivanja (čl. 7 ZRSZ – forma pravnog posla; čl. 28 st. 1 ZRSZ – vanugovorna odgovornost za štetu; čl. 31 ZRSZ⁴⁵ – forma testamenta) i kolizionih normi koje sadrže obične kumulativne tačke vezivanja (čl. 35 st. 2 ZRSZ – razvod braka; čl. 44 st. 2 i 3 ZRSZ – zasnivanje usvojenja).
- Kada koliziona norma stranog prava, na koje je uputila koliziona norma iz ZRSZ, prihvati upućivanje (to će, po pravilu, biti slučaj kada ona sadrži istu tačku vezivanja kao i koliziona norma ZRSZ-a), tada se primenjuju materijalno-pravne norme tog stranog prava. Ovaj stav se sam po sebi nameće kao logičan, iako nije izričito sadržan u odredbama čl. 6 ZRSZ.

Primer 1: Prilikom obavljanja javnobeležničkih poslova javni beležnik mora utvrditi poslovnu sposobnost stranke fizičkog lica. Za poslovnu sposobnost fizičkog lica merodavno je, shodno kolizionoj normi iz čl. 14 st. 1 ZRSZ, pravo države čiji je ono državljanin. Ako je fizičko lice državljanin Crne Gore, koliziona norma iz čl. 14 st. 1 ZRSZ upućuje na pravo Crne Gore i to, shodno čl. 6 st. 1 ZRSZ, na njene kolizione norme koje je javni beležnik dužan da primeni. Koliziona norma za pravnu i poslovnu sposobnost Crne Gore (čl. 14. st. 1 reč. 1 Zakona o međunarodnom privatnom pravu CG – ZMPP CG⁴⁶) identična je našoj kolizionoj normi, tj. takođe određuje da je za poslovnu sposobnost fizičkog lica merodavno pravo njegovog državljanstva. Imajući ovo u vidu, javni beležnik dolazi do zaključka da koliziona norma Crne Gore prihvata upućivanje naše kolizione norme iz čl. 14 st. 1 ZRSZ (s obzirom da obe norme sadrže istu tačku vezivanja), što znači da je za poslovnu sposobnost stranke-fizičkog lica merodavno materijalno pravo Crne Gore u skladu sa kojim se utvrđuje da li je stranka poslovno sposobna.

- Kada koliziona norma stranog prava, na koje uputila koliziona norma iz ZRSZ, uzvraća na pravo Republike Srbije, tada domaći organ, shodno čl. 6 st. 2 ZRSZ, primenjuje materijalno-pravne norme domaćeg prava (ne uzimajući u obzir domaće kolizione norme).

Primer 2: Državljanin Bugarske, koji živi i radi u Srbiji gde je dobio i odobrenje za stalno nastanjenje, odlazi kod našeg javnog beležnika da mu ovaj sastavi testament u obliku javnobeležničkog zapisa. Domaći javni beležnik je, prilikom sastavljanja testamenta, dužan da utvrdi testamentalnu sposobnost zaveštaoca i materijalno-pravnu dopuštenost testamenta, te da zaveštaoca pouči o propisima o nužnom delu⁴⁷. Za ova pitanja je, shodno kolizionim normama iz čl. 30 ZRSZ, merodavno pravo države čiji je zaveštalc

⁴³ Vidi i uporedi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 23-30; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 279-282; S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 48-55; T. Varadi *et al.*, *op. cit.*, 145-149;; A. Jakšić, *op. cit.*, 528-536.

⁴⁴ Odgovori na pitanja privrednih sudova koji su utvrđeni na sednici Odeljenja za privredne sporove Privrednog apelacionog suda održanoj dana 26.11.2014. i 27.11.2014. godine i na sednici Odeljenja za privredne prestupe i upravno-računske sporove održanoj dana 3.12.2014. godine - Sudska praksa privrednih sudova - Bilten br. 4/2014.

⁴⁵ U odredbama čl. 31 ZRSZ su implementirana koliziona pravila Haške konvencije o sukobima zakona u pogledu oblika testamentarnih raspolaganja iz 1961. godine koja isključuje primenu ustanove *renvoi*.

⁴⁶ Sl. list CG, br. 1/2014, 6/2014 – ispr., 11/2014 – ispr., 14/2014 i 47/2015 – dr. zakon.

⁴⁷ Vidi čl. 172 i 183 st. 5 ZVP.

državljanin (vidi objašnjenje o primeni čl. 30 st. 1 i 2 ZRSZ na javnobeležnički testament u odeljku VI, 4.). To znači da u ovom slučaju kolizione norme iz čl. 30 ZRSZ upućuju na pravo Bugarske, s tim da javni beležnik mora, shodno čl. 6 st. 1 ZRSZ, da najpre primeni bugarske kolizione norme koje važe za ova pitanja. U Bugarskoj se merodavno pravo za testamentalnu sposobnost i materijalnu punovažnost testamenta određuje na osnovu kolizione norme iz čl. 24 st. 1 EU Uredbe o nasleđivanju⁴⁸ koja upućuje na pravo države u kojoj zaveštalac ima uobičajeno boravište u vreme sastavljanja testamenta. Imajući u vidu da zaveštalac ima uobičajeno boravište u Srbiji, koliziona norma iz čl. 24 st. 1 EU Uredbe o nasleđivanju uzvraća na pravo Republike Srbije čije se materijalnopravne norme, shodno čl. 6 st. 2 ZRSZ, imaju primeniti – dakle, domaći javni beležnik utvrđuje testamentalnu sposobnost zaveštaoca i dopuštenost testamenta u skladu sa domaćim materijalnim pravom.

- Odredbe čl. 6 ZRSZ ne pružaju rešenje za situacije kada dolazi do daljeg upućivanja (preupućivanja), tj. kada koliziona norma stranog prava, na koju je uputila koliziona norma ZRSZ-a, upućuje na pravo druge strane države čije kolizione norme mogu dalje uputiti (tj. preuputiti) na pravo treće strane države itd. Prema stanovištu sudske prakse⁴⁹ (koje je formirano na temelju stavova iz domaće literature⁵⁰), ovaj niz preupućivanja treba slediti sve dok koliziona norma strane države koja je poslednja u nizu ne prihvati upućivanje ili ne uzvraća na naše pravo (tzv. naknadno uzvraćanje na naše pravo), a ukoliko dođe do „začaranog kruga“ treba primeniti materijalno pravo države na koju upućuje naša koliziona norma.

Primer 3: Supružnici, državljan Srbije i državljanica Mađarske, venčali su se 2008.g. u Segedinu gde su živeli i radili do 2012.g., a zatim su se preselili u SR Nemačku u kojoj sada imaju prebivalište. Za vreme godišnjeg odmora koji provode u Subotici odlaze kod domaćeg javnog beležnika da zaključe sporazum o deobi imovine stečene u braku koja se najvećim delom nalazi u Srbiji, ali i u Mađarskoj i Nemačkoj. Pre solemnizacije ovog pravnog posla, javni beležnik mora da odredi merodavno pravo za njegovu sadržinu, s obzirom da u skladu sa tim pravom treba da pouči supružnike o smislu pravnog posla, njegovoj dopuštenosti i pravnim posledicama. Javni beležnik postupa na sledeći način:

- U ovom slučaju za ugovorne imovinske odnose supružnika merodavno pravo se određuje na osnovu kolizione norme iz čl. 37 st. 1 u vezi sa čl. 36 st. 2 ZRSZ koja upućuje na pravo države u kojoj supružnici imaju zajedničko prebivalište u vreme zaključenja ugovora (o određivanju merodavnog prava za ugovorne bračnoimovinske odnose na osnovu čl. 37 ZRSZ vidi odeljak V, 1.). Prema tome, javni beležnik utvrđuje da ova domaća koliziona norma upućuje na pravo SR Nemačke kao pravo zajedničkog prebivališta supružnika u vreme zaključenja ugovora.
- Zatim javni beležnik mora, shodno čl. 6 st. 1 ZRSZ, da primeni nemačke kolizione norme koje važe za bračnoimovinski režim. U Nemačkoj se merodavno pravo za zakonske i ugovorne bračnoimovinske odnose određuje na osnovu kolizionih normi iz EU Uredbe br. 2016/1103 o bračnoimovinskom režimu⁵¹. U ovom slučaju se primenjuje koliziona norma iz čl. 26 st. 1 tač. 1 Uredbe koja upućuje na pravo države u kojoj su supružnici imali svoje prvo zajedničko uobičajeno boravište nakon zaključenja braka. To znači da ovaj koliziona norma upućuje dalje na pravo Mađarske, s obzirom da su supružnici imali svoje prvo zajedničko uobičajeno boravište u Segedinu.
- Najzad, javni beležnik mora da primeni kolizionu normu Mađarske, a ona je ista kao i koliziona norma SR Nemačke (jer EU Uredba br. 2016/1103 važi u obe ove države članice EU), tj. ona određuje da je

⁴⁸ Uredba br. 659/2012 Evropskog parlamenta i Saveta od 4. jula 2012. godine o nadležnosti, merodavnom pravu, priznanju i izvršenju odluka i prihvatanju i izvršenju javnih isprava u naslednim stvarima i stvaranju evropskog sertifikata o nasleđivanju – EU Uredba o nasleđivanju (Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession and on the creation of a European Certificate of Succession - EU Succession Regulation, Official Journal of the European Union, L 201, 27. 7. 2012, p. 107).

⁴⁹ Vidi Odgovori na pitanja privrednih sudova koji su utvrđeni na sednici Odeljenja za privredne sporove Privrednog apelacionog suda održanoj dana 26.11.2014. i 27.11.2014. godine i na sednici Odeljenja za privredne presteupe i upravno-računske sporove održanoj dana 3.12.2014. godine - Sudska praksa privrednih sudova - Bilten br. 4/2014.

⁵⁰ M. Stanivuković, M. Živković, op. cit., 281.

⁵¹ Uredba Saveta (EU) br. 2016/1103 od 24. juna 2016. godine o uvođenju pojačane saradnje u oblasti nadležnosti, merodavnog prava i priznanja i izvršenja odluka u stvarima bračnoimovinskih režima – EU Uredba o bračnoimovinskom režimu (Council Regulation (EU) No 2016/1103 of 24 June 2016 implementing enhanced cooperation in the area of jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of matrimonial property regimes, OJ L 183, 8.7.2016, p. 1–29).

za bračnoimovinske odnose supružnika merodavno pravo njihovog prvog uobičajenog boravišta. To znači da Mađarska prihvata upućivanje, te da je mađarsko materijalno pravo merodavno za sporazum o deobi zajedničke imovine, u skladu sa kojim javni beležnik poučava i savetuje supružnike.

Primer 4: Supružnici, državljanin Crne Gore i državljanica Srbije, venčali su se 2008.g. u Podgorici gde su živeli i radili do 2012.g., a zatim su se preselili u SR Nemačku u kojoj sada imaju prebivalište. Početkom 2020.g. oni dolaze u Beograd i odlaze kod javnog beležnika da zaključe sporazum o deobi zajedničke imovine koja se najvećim delom nalazi u Srbiji, ali i u Crnoj Gori i Nemačkoj. U ovom slučaju domaći javni beležnik određuje merodavno pravo za sporazum na sledeći način:

- Primenjuje kolizionu normu iz čl. 37 st. 1 u vezi sa čl. 36 st. 2 ZRSZ koja upućuje na pravo države zajedničkog prebivališta supružnika u vreme zaključenja ugovora, a to je pravo SR Nemačke (o određivanju merodavnog prava za ugovorne bračnoimovinske odnose na osnovu čl. 37 ZRSZ vidi odeljak V, 1.).
- Zatim, shodno čl. 6 st. 1 ZRSZ, primenjuje kolizionu normu iz čl. 26 st. 1 tač. 1 EU Uredbe br. 2016/1103 koja dalje upućuje na pravo države prvog zajedničkog uobičajenog boravišta supružnika nakon zaključenja braka, a to je pravo Crne Gore (s obzirom da su supružnici imali svoje prvo zajedničko uobičajeno boravište u Podgorici).
- Nakon toga, javni beležnik mora da primeni kolizionu normu Crne Gore koja važi za ugovorne imovinske odnose supružnika. Ova kolizionna norma je sadržana u čl. 81 (u vezi sa čl. 80 st. 2) ZMPP Crne Gore i upućuje na pravo države u kojoj supružnici imaju zajedničko uobičajeno boravište u vreme zaključenja ugovora, a to je pravo SR Nemačke čija kolizionna norma bi opet uputila (natrag) na pravo Crne Gore. U ovoj situaciji, dakle, dolazi do tzv. začaranog kruga (tj. naizmeničnog upućivanja i uzvratanja između dva strana prava – prava Crne Gore i prava SR Nemačke), tako da javni beležnik treba da primeni materijalno pravo države na koju je uputila naša kolizionna norma iz čl. 37 st. 1 u vezi sa čl. 36 st. 2 ZRSZ, a to je nemačko materijalno pravo.

4. Upućivanje na složeni (nejedinstveni) pravni poredak

Kada kolizionna norma uputi na pravo države čiji je pravni poredak složen odnosno nije jedinstven (tj. sastoji se od više pravnih područja – npr. federalna država se sastoji od nekoliko federalnih jedinica koje imaju sopstveno građanskopravno zakonodavstvo), odgovor na pitanje pravo kog pravnog područja unutar te države treba primeniti dat je u čl. 10 ZRSZ koji glasi:

Ako je merodavno pravo države čiji pravni poredak nije jedinstven a pravila ovog zakona ne upućuju na određeno pravno područje u toj državi, merodavno pravo određuje se po pravilima tog pravnog područja.

Ako se merodavno pravo države čiji pravni poredak nije jedinstven ne može utvrditi na način predviđen u stavu 1 ovog člana, merodavno je pravo područja u toj državi sa kojim postoji najbliža veza.

Javni beležnik treba da tumači i primenjuje ove odredbe na sledeći način⁵²:

- Ako domaća kolizionna norma upućuje na pravo složene države, a njena tačka vezivanja je sama po sebi podobna da izvrši lokalizaciju pravnog područja u toj državi (npr. prebivalište kao tačka vezivanja), tada se primenjuje pravo područja unutar složene države na koje upućuje tačka vezivanja domaće kolizionne norme (ovo proizilazi iz prvog dela rečenice čl. 10 st. 1).
- Ako domaća kolizionna norma upućuje na pravo složene države, a pritom njena tačka vezivanja nije podobna da lokalizuje pravno područje u toj državi (što je, po pravilu, slučaj sa državljanstvom kao tačkom vezivanja), tada se merodavno pravno područje određuje na osnovu unutrašnjih kolizionnih normi te složene države (čl. 10 st. 1).
- Najzad, ako složena država nema kolizionna pravila za rešavanje sukoba zakona između svojih pravnih područja (tzv. rešavanje unutrašnjeg sukoba zakona) ili ih ima, ali ona ne mogu rešiti

⁵² Vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 42-46; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 315-317; T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 203-204; S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 55-64.

problem, merodavno je pravno područje te složene države sa kojim postoji najbliža veza (čl. 10 st. 2)

Važno je napomenuti da je odredbe čl. 10 neophodno dovesti u vezu sa primenom odredbi čl. 6 koje uređuju ustanovu *renvoi*. Naime, kada domaća koliziorna norma upućuje na pravo strane složene države, primena čl. 6 ZRSZ nije tako jednostavna iz razloga što koliziorno pravo (međunarodno privatno pravo) u toj stranoj složenoj državi može biti uređeno na centralnom (federalnom, saveznom) nivou ili na nivou užeg pravnog područja (federalne jedinice ili nekom drugom „nižem“ nivou). Ukoliko se kolizione norme strane složene države „nalaze“ na centralnom nivou (tako je npr. u Španiji), one se, shodno čl. 6 ZRSZ, primenjuju i tada se utvrđuje da li dolazi do prihvatanja upućivanja ili do uzvratanja na naše pravo odnosno preupućivanja na pravo neke treće države. Samo u slučaju da one prihvate upućivanje naše kolizione norme (tj. potvrde merodavnost sopstvenog prava), merodavno pravno područje unutar te države će se odrediti primenom čl. 10 ZRSZ. Ukoliko se, pak, kolizione norme strane složene države ne nalaze na „centralnom“ nivou, nego na nivou užeg pravnog područja (tako je npr. u SAD), u tom slučaju najpre treba na osnovu čl. 10 ZRSZ utvrditi merodavno pravno područje unutar te strane složene države, pa zatim primeniti njegove kolizione norme na osnovu čl. 6 ZRSZ⁵³.

Primer 5: Supružnici, državljani BIH, zaključili su brak 2015.g. u Bjeljini gde su živeli do 2018.g. kada su se zbog poslovnih obaveza preselili u Beograd. Nakon dve godine oni odlučuju da zaključe bračni ugovor, te u tu svrhu angažuju advokata kojim im sačini ugovor, a zatim odlaze kod domaćeg javnog beležnika od kojeg zahtevaju solemnizaciju ugovora. Domaći javni beležnik mora da odredi merodavno pravo za bračni ugovor i to čini na sledeći način:

- Primenjuje kolizionu normu iz čl. 37 st. 1 u vezi sa čl. 36 st. 1 ZRSZ koja upućuje na pravo zajedničkog državljanstva supružnika, a to je u ovom slučaju pravo BIH.
- Zatim, shodno čl. 6 st. 1 ZRSZ, primenjuje kolizionu normu BIH koja važi za ugovorne imovinske odnose supružnika, a koja je identična našoj koliziornoj normi, tj. takođe upućuje na pravo zajedničkog državljanstva supružnika (čl. 37 st. 1 u vezi sa čl. 36 st. 1 Zakona o rješavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja u određenim odnosima – ZRSZ BIH⁵⁴). To znači da pravo BIH prihvata upućivanje, te javni beležnik utvrđuje da je za bračni ugovor merodavno pravo BIH.
- Nakon toga (a imajući u vidu da je BIH složena država sa tri pravna područja koji imaju zasebne porodične zakone), javni beležnik mora da utvrdi koje je pravno područje unutar BIH merodavno i to čini u skladu sa čl. 10 ZRSZ. Imajući u vidu da zajedničko državljanstvo supružnika, kao tačka vezivanja iz kolizione norme čl. 37 st. 1 u vezi sa čl. 36 st. 1 ZRSZ, nije podobno da uputi na uže pravno područje unutar BIH, domaći javni beležnik mora, shodno čl. 10 st. 1 ZRSZ, da primeni pravila BIH koja rešavaju sukobe zakona između njenih pravnih područja. Pravila o rešavanju unutrašnjeg sukoba zakona u BIH nalaze se u Zakonu o rješavanju sukoba zakona i nadležnosti u statusnim, porodičnim i nasljednim odnosima iz 1979.g. koji je preuzet iz SFRJ i danas važi u BIH⁵⁵. Član 16 st. 1 ovog zakona upućuje na pravo entiteta u kojem supružnici imaju zajedničko prebivalište, a to je u ovom slučaju pravo Republike Srpske.
- Prema tome, za materijalnoppravna pitanja bračnog ugovora merodavno je materijalno pravo Republike Srpske kao jedno od pravnih područja unutar BIH.

5. Utvrđivanje sadržine i primena merodavnog stranog prava

Kada je na osnovu domaće kolizione norme strano pravo određeno kao merodavno, nadležni domaći organ utvrđuje, shodno čl. 13 st. 1 ZRSZ, sadržinu merodavnog stranog prava po službenoj dužnosti (*ex officio*). Pritom, treba istaći da se *ex officio* utvrđivanje sadržine stranog prava odnosi kako na sadržinu

⁵³ M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 317; S. Đoređević, Z. Meškić, *op. cit.*, 56-57; M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 44.

⁵⁴ Ovaj zakon, kao i srpski ZRSZ, potiče iz SFRJ (Sl. List SFRJ, br. 43/82 i 72/82), a preuzet u zakonodavstvo BIH odnosno entiteta – Sl. list Republike BIH, br. 2/1992 i 13/1992 i Sl. glasnik Republike Srpske, br. 21/1992.

⁵⁵ Sl. List SFRJ, br. 9/79, 20/90, preuzet u zakonodavstvo BIH odnosno entiteta - Sl. list RBIH, br. 2/92 i Sl. glasnik RS, br. 21/1992.

stranog materijalnog prava, tako i na sadržinu stranog kolizionog prava koje se primenjuje na temelju čl. 6 ZRSZ.

U odredbama čl. 13 st. 2 i 3 ZRSZ zakonodavac je predvideo načine pomoću kojih nadležni domaći organ može doći do informacija o sadržini stranog prava⁵⁶. Naime, nadležni organ može tražiti obaveštenje o sadržini stranog prava od ministarstva pravde (čl. 13 st. 2 ZRSZ) koje ima informativni karakter i ne obavezuje organ primene prava, već predstavlja samo jedan od načina saznanja koji domaći organ može (a ne mora) da koristi radi utvrđivanja sadržine stranog prava⁵⁷. Kao drugu mogućnost za dobijanje informacija o sadržini stranog prava, čl. 13 st. 3 ZRSZ predviđa da same stranke mogu podneti javnu ispravu o sadržini stranog prava⁵⁸.

Prema stanovištu domaćih autora, ovi načini utvrđivanja sadržine stranog prava (iz čl. 13 st. 2 i 3) nisu postavljeni na imperativan i isključiv način, tj. domaći sudovi i drugi nadležni organi nisu obavezni da koriste samo ove načine saznanja, nego se mogu koristiti i drugim odgovarajućim odnosno svim raspoloživim procesnopravnim sredstvima kako bi izvršili svoju *ex officio* dužnost utvrđivanja sadržine stranog prava (npr. ekspertiza o sadržini, tumačenju i primeni stranog prava koju, na zahtev organa ili stranke, izrađuje ekspert/veštak za strano pravo ili naučni institut odnosno naučni centar univerziteta ili pravnog fakulteta koji je specijalizovan za međunarodno privatno i uporedno pravo; prevodi stranih propisa i strane sudske prakse od strane sudskog tumača koje dostavljaju stranke; samostalna pretraga izvora stranog prava od strane nadležnog organa itd.)⁵⁹. Pritom, važno je naglasiti da utvrđivanje sadržine stranog prava predstavlja pravno pitanje (tj. pitanje procesnog prava) koje domaći organ *ex officio* mora da reši⁶⁰. To znači da se domaći organ ne može osloboditi ove svoje obaveze samo zato što ga stranke nisu uverile u sadržinu stranog prava ili zato što je obaveštenje ministarstva pravde o stranom pravu nepotpuno ili je izostalo⁶¹.

Imajući prethodno rečeno u vidu, možemo zaključiti sledeće:

⁵⁶ Domaći organi se mogu koristiti i mehanizmom Evropske konvencije o obaveštenjima o stranom pravu iz 1968. godine (Sl. list SFRJ, br. 7/91). Međutim, ova konvencija se nije u praksi pokazala uspešnom iz razloga što u zahtevu države molilje moraju biti navedena pravna pitanja koja nadležni organi, po pravilu, formulišu u duhu sopstvenog (domaćeg) prava, tako da se događa da odgovor i obaveštenje budu pogrešni ili da izostanu (vidi H. Sikirić, *Primjena kolizijskih pravila i stranog prava u sudskom postupku*, Zbornik PFZ 56 (2-3), 2006, 627-628).

⁵⁷ Vidi S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 120; u tom smislu i M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 305.

⁵⁸ Za ovu javnu ispravu (kao i za svaku drugu javnu ispravu) vezuju se tri oborive pretpostavke: a) pretpostavka autentičnosti (tj. da je izdata od ovlašćenog organa koji je kao izdavalac isprave naveden u samoj ispravi), b) pretpostavka istinitosti sadržaja isprave (tj. da su informacije o sadržini stranog prava u ispravi istinite) i c) pretpostavka da ono što je u ispravi navedeno predstavlja relevantan osnov za formiranje stava o sadržini stranog prava (vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 50; T. Varadi, *et al. op. cit.*, 115).

⁵⁹ Vidi S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 120-121; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 305; M. Živković, M., *Some Selected Serbian Private International Cases*, Private Law Reform in South East Europe, Belgrade, 2010, 474.

⁶⁰ Tako H. Sikirić, *Primjena kolizijskih pravila i stranog prava u sudskom postupku*, Zbornik PFZ 56 (2-3), 2006, 675.

⁶¹ Vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 50; S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 121. Međutim, važno je napomenuti da su domaći sudovi u više svojih odluka tumačili odredbe čl. 13 ZRSZ veoma restriktivno, tako da su zauzimali stav da se sadržina merodavnog stranog prava isključivo može utvrđivati načinima (sredstvima) koji su navedeni u čl. 13 st. 2 i 3 ZRSZ, tj. putem obaveštenja koje na zahtev suda izdaje ministarstvo pravde i putem javnih isprava o sadržini stranog prava koje mogu podneti stranke. Kada je reč o drugim dokazima o sadržini stranog prava, naročito o privatnim ispravama stranaka koje sadrže prevode propisa stranog prava od strane sudskog tumača, sudovi su odbijali njihovo razmatranje, ističući da se na osnovu njih ne može utvrđivati sadržina stranog prava (vidi Rešenje Višeg trgovinskog suda, Iž. 2714/2007 od 23.12.2008. godine; Rešenje Višeg trgovinskog suda, Pž. 7092/2008 od 17.7.2009. godine; Rešenje Višeg trgovinskog suda, Pž. 3471/2004 od 15.9.2004. godine; Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Gž 7185/2011 od 13.3.2013. godine). Kritičku analizu ovih odluka vidi kod M. Živković, *Some Selected...*, 474-477; S. Đorđević, *Kratak kritički osvrt na tumačenje odredaba čl. 13 ZRSZ o utvrđivanju sadržine stranog prava u odlukama bivšeg Višeg trgovinskog suda u Beogradu (sada: Privrednog apelacionog suda u Beogradu)*, Nova pravna revija, 2/2016, 36-40.

- Kada je na osnovu kolizione norme za određeni odnos ili pitanje sa elementom inostranosti merodavno pravo strane države, javni beležnici, prilikom obavljanja svoje delatnosti, po službenoj dužnosti utvrđuju sadržinu tog stranog prava.
- Radi izvršenja ove službene obaveze javni beležnici treba da se koriste načinima saznanja sadržine stranog prava koji su predviđeni u čl. 13 st. 2 i 3 ZRSZ (tj. obaveštenjem ministarstva pravde koje se dobija na njihov zahtev i javnim ispravama o sadržini stranog prava koje dostavljaju stranke).
- Javni beležnici se mogu služiti i drugim načinima utvrđivanja sadržine stranog prava kako bi došli do svih neophodnih informacija o stranom pravu (npr. mišljenje eksperata odnosno naučnih instituta i centara pravnih fakulteta, samostalna istraživanja na osnovu sopstvenih resursa i znanja), s obzirom da za takvo postupanje nema zakonskih smetnji.

Pošto utvrdi sadržinu merodavnog stranog prava, javni beležnik mora strano pravo da tumači i primeni isto onako kako bi to učinio organ strane države čije je pravo u pitanju. Ova dužnost domaćih organa jasno i nedvosmisleno proizilazi iz čl. 9 ZRSZ koji propisuje da se „strano pravo primenjuje prema svom smislu i pojmovima koje sadrži“.

6. Odstupanja od primene merodavnog stranog prava

Do odstupanja od primene merodavnog stranog prava dolazi zbog povrede domaćeg javnog poretka (čl. 4 ZRSZ) i zbog izigravanja (prevarnog zaoblilaženja) domaćeg prava (čl. 5 ZRSZ). I javni beležnici mogu, prilikom obavljanja svoje delatnosti, primeniti obe ove ustanove međunarodnog privatnog prava ukoliko se ostvare uslovi za njihovu primenu.

Prema čl. 4 ZRSZ, merodavno strano pravo se neće primeniti ukoliko njegovo dejstvo vređa javni poredak Republike Srbije (čl. 4 ZRSZ umesto termina „javni poredak“ koristi sintagmu „Ustavom utvrđene osnove društvenog uređenja“ koja nije ništa drugo nego domaći javni poredak). Javni poredak iz čl. 4 ZRSZ treba shvatiti kao ustanovu međunarodnog privatnog prava kojom se štite temeljni principi domaćeg pravnog i društvenog poretka i koja se primenjuje izuzetno. To znači da uslovi za primenu ove ustanove moraju biti restriktivni. Pored uslova da dejstvo strane pravne norme treba da bude u konkretnom slučaju u suprotnosti sa javnim poretkom, domaća literatura dodaje i uslov da mora postojati dovoljno bliska veza slučaja sa domaćim pravnim sistemom da bi se „aktivirao“ čl. 4 ZRSZ⁶². Ako se ova dva uslova ostvare, domaći organ će odbiti primenu stranog prava i umesto njega primeniti domaće pravo⁶³. Pritom, važno je još jednom naglasiti da meritorno dejstvo strane pravne norme treba da vređa temeljne principe domaćeg pravnog poretka, što znači da se ne može odbiti primena merodavnog stranog prava samo zato što njegove norme pružaju rešenja koja su drugačija od rešenja domaćeg prava.

Primer 6: Supružnici, strani državljanji sa stalnim nastanjenjem u Srbiji, sačine bračni ugovor kojim, pored svojih imovinskih odnosa, uređuju i svoje lične bračne odnose jer im to dopušta pravo njihovog zajedničkog državljanstva koje je merodavno na osnovu čl. 36 st. 1 u vezi sa čl. 37 st. 1 ZRSZ. Oni odlaze kod domaćeg javnog beležnika sa tako sačinjenim bračnim ugovorom i zahtevaju da ga on solemnizuje. Javni beležnik, najpre, utvrđuje da je za bračni ugovor, na osnovu pomenutih odredaba ZRSZ, merodavno strano pravo koje dopušta da se njime urede i lični odnosi supružnika, ali će odbiti da izvrši njegovu solemnizaciju, pozivajući se na čl. 4 ZRSZ, iz razloga što je ugovorno uređenje ličnih odnosa supružnika suprotno domaćem javnom poretku (uz to postoji i dovoljno bliska veza ovog slučaja sa domaćom državom jer supružnici žive u Srbiji).

Prema odredbi čl. 5 ZRSZ, strano pravo na koje upućuju kolizione norme ZRSZ neće se primeniti, ako njegovo primenjivanje ima za cilj izbegavanje primene prava Republike Srbije. Ovom odredbom je

⁶² Vidi i uporedi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 19; T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 157; S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 132; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 351-352.

⁶³ Vidi i uporedi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 18-19; T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 161; S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 134; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 353-355.

uređena ustanova izigravanja zakona. Za njenu primenu je važno da se ostvare sledeća tri elementa: 1) svesna promena činjenica na kojima se temelji primena domaće kolizione norme (naročito njena tačka vezivanja), 2) namera izigravanja kao subjektivni element i 3) izbegavanje primene domaće imperativnog prava (sa ciljem da se ishodi primena stranog prava). Ako domaći organ utvrdi sve ove elemente, on neće primeniti strano pravo na koje upućuje koliziona norma iz ZRSZ, nego će primeniti domaće pravo koje bi bilo merodavno da do manipulacije činjenicama nije došlo⁶⁴.

III Fizička i pravna lica

Kada obavlja javnobeležničke poslove (sastavljanje javnih isprava, solemnizacija privatnih isprava, overa privatnih isprava) javni beležnik je dužan da prilikom utvrđivanja identiteta stranaka (učesnika) utvrdi i njihovu pravnu i poslovnu sposobnost⁶⁵. Isto važi i za njihove zakonske zastupnike⁶⁶, s tim što tada treba da utvrdi da li zastupnik ima ovlašćenje za zastupanje, kao i obim tog ovlašćenja. Takođe, kada sprovodi povereni ostavinski postupak, javni beležnik je dužan da utvrdi da li stranke (naslednici, legatari) imaju stranačku sposobnost i procesnu poslovnu sposobnost, kao i koja procesna ovlašćenja ima zakonski zastupnik stranke. Pitanja pravne i poslovne sposobnosti, stranačke i procesne poslovne sposobnosti, kao i pitanja obima materijalno-pravnih i procesno-pravnih ovlašćenja zakonskih zastupnika cene se prema merodavnom pravu koje javni beležnik mora odrediti primenom odgovarajućih kolizionih normi ZRSZ-a.

1. Fizička lica

1.1. Merodavno pravo za pravnu i poslovnu sposobnost fizičkih lica

Za pravnu i poslovnu sposobnost fizičkog lica merodavno je pravo države čiji je ono državljanin (čl. 14 st. 1 ZRSZ⁶⁷). Prema tome, javni beležnik u skladu sa pravom državljanstva stranke utvrđuje njenu pravnu i poslovnu sposobnost. To znači da prilikom utvrđivanja identiteta stranke mora da utvrdi i njeno državljanstvo, što ne bi trebalo da predstavlja veliki problem jer je to često vidljivo iz službenog dokumenta (lična karta, pasoš) na osnovu kojeg se utvrđuje identitet stranke. Međutim, stranka može biti državljanin dve ili više država, pa javni beležnik mora, u skladu sa čl. 11 ZRSZ, da utvrdi koje je od tih državljanstava relevantno (na način koji je objašnjen u odeljku II, 2.1.).

Međutim, ako bi fizičko lice po pravu države svog državljanstva bilo poslovno nesposobno, ono bi se, shodno čl. 14 st. 2 ZRSZ, ipak smatralo poslovno sposobnim ukoliko ima poslovnu sposobnost po pravu države gde je obaveza nastala. Ovo koliziono pravilo iz čl. 14 st. 2 ZRSZ primenjuje se samo kod pravnih poslova obligacionog i trgovinskog prava iz kojih nastaju obaveze, dok se ne primenjuje na porodične i nasledne odnose⁶⁸.

Kada je reč o licima bez državljanstva odnosno licima čije se državljanstvo ne može utvrditi, prilikom određivanja merodavnog prava za pravnu i poslovnu sposobnost ovih lica u skladu sa čl. 14 st. 1 ZRSZ primenjuju se odredbe čl. 12 ZRSZ (vidi odeljak II, 2.1.).

1.2. Merodavno pravo za zakonsko zastupanje fizičkih lica

Javni beležnik utvrđuje svojstvo zakonskog zastupnika uvidom u javne registre ili uvidom u javne isprave koje su podobne da dokažu postojanje odnosa između zastupnika i zastupanog učesnika (stranke) iz kojeg

⁶⁴ Vidi više T. Varadi *et al.*, *op. cit.*, 175-183; S. Đorđević, Z. Meškić, *op. cit.*, 146-153.

⁶⁵ Vidi čl. 167 st. 1 ZVP i čl. 93d st. 1 ZJB.

⁶⁶ Vidi čl. 167 st. 1 ZVP i čl. 93d st. 2 ZJB.

⁶⁷ Prilikom primene ove kolizione norme primenjuje se i ustanova renvoi iz čl. 6 ZRSZ – vidi primer 1 u odeljku II, 3.

⁶⁸ Vidi čl. 14 st. 4 ZRSZ.

proističe ovlašćenje za zastupanje⁶⁹. Međutim, obim zastupničkih ovlašćenja utvrđuje se prema pravu koje je merodavno za odnos između zastupnika i zastupanog učesnika. Ponekad je ovaj obim ovlašćenja za zastupanje već opisan u javnoj ispravi kojom se dokazuje svojstvo zastupnika, što u velikoj meri olakšava situaciju u vezi sa određivanjem merodavnog prava – na primer, ako iz pravosnažne sudske odluke nedvosmisleno proizilazi da je zakonski zastupnik ovlašćen da u ime i za račun zastupanog preduzme konkretni pravni posao, javni beležnik ne mora da određuje merodavno pravo za obim zastupanja.

1.2.1. Zastupanje maloletnog deteta od strane roditelja

Ovlašćenje roditelja da zastupa svoje maloletno dete jeste jedno od prava i dužnosti roditelja koja čine sadržinu roditeljskog prava i utvrđuje se uvidom u izvod iz matične knjige rođenih⁷⁰ (bilo da je reč o domaćoj ili stranoj matičnoj knjizi). Obim ovog zastupničkog ovlašćenja (koji naročito uključuje pitanje da li oba roditelja vrše roditeljsko pravo odnosno zastupanje deteta ili samo jedan od njih i u kom obimu) utvrđuje se prema merodavnom pravu koje se određuje primenom kolizione norme za odnose roditelja i dece iz čl. 40 ZRSZ. Prema odredbama ovog člana, za odnose roditelja i dece merodavno je pravo države njihovog zajedničkog državljanstva (čl. 40 st. 1). Ako su roditelji i deca državljani različitih država, merodavno je pravo države njihovog zajedničkog prebivališta (čl. 40 st. 2), a ako nemaju prebivalište u istoj državi, merodavno je pravo Republike Srbije pod uslovom da je dete ili koji od roditelja domaći državljanin (čl. 40 st. 3). Najzad, ako se merodavno pravo ne može odrediti ni na jedan od prethodno navedenih načina, merodavno je pravo države čiji je državljanin dete (čl. 40 st. 4)⁷¹. Važno je naglasiti da se prilikom primene kolizionih pravila iz čl. 40 ZRSZ primenjuje i ustanova uzvraćanja i prepućivanja iz čl. 6 ZRSZ.

Primer 7: Otac, državljanin Srbije, majka, državljanka SR Nemačke, i njihova maloletna ćerka, državljanka i Srbije i SR Nemačke, žive u Minhenu već deset godina. Roditelji žele da prodaju stan u Beogradu čiji je vlasnik njihova maloletna ćerka kako bi novac dobijen od prodaju upotrebili za njeno dalje školovanje. Imajući u vidu da roditelji i njihova ćerka nemaju isto (zajedničko) državljanstvo, javni beležnik određuje merodavno pravo za obim zastupničkih ovlašćenja roditelja na osnovu kolizione norme iz čl. 40 st. 2 ZRSZ koja upućuje na pravo države u kojoj roditelji i njihova ćerka imaju zajedničko prebivalište, a to je pravo SR Nemačke. Nakon toga, javni beležnik primenjuje, shodno čl. 6 st. 1 ZRSZ, kolizionu normu SR Nemačke za odnose roditelja i dece (čl. 21 Uvodnog zakona za Građanski zakonik / EGBG) koja upućuje na pravo države u kojoj dete ima uobičajeno boravište. Pošto dete, tj. maloletna ćerka, ima uobičajeno boravište u SR Nemačkoj, javni beležnik utvrđuje da nemačko pravo prihvata upućivanje naše kolizione norme iz čl. 40 st. 2 ZRSZ, što znači da je za obim zastupničkih ovlašćenja roditelja merodavno nemačko pravo. (O merodavnom pravu za pitanje davanja saglasnosti organa starateljstva na ugovore o raspolaganju imovinom maloletnih lica vidi odeljak IV, 5.).

Međutim, ako je domaći sud doneo odluku u kojoj je pravosnažno odlučeno o vršenju roditeljskog prava, obim zastupničkih ovlašćenja roditelja se utvrđuje u skladu sa (bilo domaćim bilo stranim) pravom koje je u toj odluci primenjeno na vršenje roditeljskog prava. Ukoliko je, pak, pravosnažnu odluku o vršenju roditeljskog prava doneo strani sud, ona prethodno mora biti priznata u Srbiji da bi proizvela dejstva. U tom slučaju javni beležnik utvrđuje ovlašćenje roditelja za zastupanje uvidom u stranu sudsku odluku koja je priznata u Srbiji, a obim zastupničkih ovlašćenja roditelja na temelju prava koje je primenjeno u toj odluci.

1.2.2. Zastupanje punolotnog lica od strane roditelja

⁶⁹ Čl. 52 st. 1 Javnobeležničkog poslovnika.

⁷⁰ Čl. 52 st. 2 JP.

⁷¹ O tumačenju i primeni odredaba čl. 40 ZRSZ vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 134-138.

Ovlašćenje roditelja da zastupa svoje punoletno dete javni beležnik može utvrditi uvidom u pravnosnažnu sudsku odluku o produženju roditeljskog prava⁷². U pravosnažnoj sudskoj odluci je, po pravilu, navedeno koje pravne poslove preduzima roditelj kao zakonski zastupnik odnosno koje pravne poslove može punoletno dete preduzimati samostalno, tako da javni beležnik neće morati da određuje merodavno pravo za obim ustupanja, već će jednostavno „slediti“ navode iz odluke. Ukoliko u pravosnažnoj sudskoj odluci nisu nabrojani odnosno opisani pravni poslovi koje preduzima roditelj odnosno punoletno dete, obim zastupničkih ovlašćenja se utvrđuje u skladu sa materijalnim (bilo domaćim bilo stranim) pravom na temelju kojeg je doneta odluka. Kada je pravosnažnu odluku doneo strani sud, ona mora prethodno biti priznata u Srbiji.

1.2.3. Zastupanje usvojenika

Ovlašćenje usvojioca da zastupa svog usvojenika može se utvrditi uvidom u odluku kojom je zasnovano usvojenje⁷³. Obim ovog zastupničkog ovlašćenja utvrđuje se prema merodavnom pravu koje se određuje primenom kolizione norme za dejstva usvojenja iz čl. 45 ZRSZ. Prema odredbama ovog člana, za dejstvo usvojenja merodavno je pravo države čiji su državljani usvojlac i usvojenik u vreme zasnivanja usvojenja (čl. 45 st. 1). Ako su oni različitog državljanstva, merodavno je pravo države njihovog zajedničkog prebivališta (čl. 45 st. 2), a ako nemaju ni zajedničko prebivalište u istoj državi, merodavno je pravo Republike Srbije pod uslovom da je jedan od njih državljanin Republike Srbije (čl. 45 st. 3). Najzad, ako se merodavno pravo ne može odrediti ni na jedan od prethodno navedenih načina, merodavno je pravo države čiji je državljanin usvojenik (čl. 45 st. 4)⁷⁴. I ovde je važno naglasiti da se prilikom primene kolizionih pravila iz čl. 45 ZRSZ primenjuje i ustanova uzvraćanja i prepućivanja iz čl. 6 ZRSZ.

Primer 8: Usvojioci, državljani Crne Gore, žele da prodaju nepokretnost u Srbiji čiji je vlasnik njihov maloletni usvojenik, takođe državljanin Crne Gore, kojem je tu nepokretnost testamentom ostavila njegova biološka majka. S obzirom da usvojioci i usvojenik imaju isto (zajedničko) državljanstvo, javni beležnik određuje merodavno pravo za obim zastupničkih ovlašćenja usvojioca na osnovu kolizione norme iz čl. 45 st. 1 ZRSZ koja upućuje na pravo Crne Gore kao pravo njihovog zajedničkog državljanstva. Nakon toga, javni beležnik primenjuje, shodno čl. 6 st. 1 ZRSZ, kolizionu normu iz čl. 89 st. 1 ZMPP Crne Gore prema kojoj je za dejstva usvojenja merodavno pravo državljanstva usvojioca. Pošto je usvojlac državljanin Crne Gore, javni beležnik utvrđuje da crnogorska koliziona norma prihvata upućivanje naše kolizione norme iz čl. 45 st. 1 ZRSZ, što znači da je za obim zastupničkih ovlašćenja usvojioca merodavno materijalno pravo Crne Gore. (O merodavnom pravu za pitanje davanja saglasnosti organa starateljstva na ugovore o raspolaganju imovinom maloletnih lica vidi odeljak IV, 5.).

1.2.4. Zastupanje štićenika

Ovlašćenje staratelja da zastupa štićenika može se utvrditi uvidom u odluku o stavljanju pod starateljstvo⁷⁵. Obim zastupničkih ovlašćenja javni beležnik utvrđuje prema pravu države na temelju kojeg je doneta odluka o stavljanju pod starateljstvo. Kada je u stvarima starateljstva nadležan domaći organ, on donosi odluku o stavljanju pod starateljstvo u skladu sa pravom državljanstva štićenika koje je merodavno i za odnose između staraoca i štićenika, a u koje spada i odnos zakonskog zastupanja (čl. 15 st. 1 ZRSZ⁷⁶). Ukoliko je, pak, odluku o stavljanju pod starateljstvo doneo nadležni organ strane države, obim zastupničkih ovlašćenja se utvrđuje u skladu sa pravom na osnovu kojeg je ta odluka doneta.

1.3. Merodavno pravo za stranačku i procesnu poslovnu sposobnost

⁷² Čl. 52 st. 3 JP.

⁷³ Čl. 52 st. 4 JP.

⁷⁴ O tumačenju i primeni čl. 45 ZRSZ vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 147-150; T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 330-331.

⁷⁵ Čl. 52 st. 5 JP.

⁷⁶ O tumačenju i primeni čl. 15 ZRSZ vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 56-60.

U poverenom ostavinskom postupku javni beležnik je dužan da utvrđuje stranačku i procesnu poslovnu sposobnost stranaka (naslednika, legatara).

Za stranačku i procesnu poslovnu sposobnost fizičkog lica merodavno je pravo države čiji je ono državljanin (čl. 79 st. 1 ZRSZ). Ako strani državljanin nije procesno poslovno sposoban prema pravu države čiji je državljanin, ali tu sposobnost ima prema pravu Republike Srbije u kojoj se vodi postupak, smatraće se sposobnim da preduzima radnje u tom postupku (čl. 79 st. 2 ZRSZ). U tom slučaju njegov zakonski zastupnik može preduzimati radnje u postupku sve dok on ne izjavi da će sam to činiti (čl. 79 st. 3 ZRSZ)⁷⁷.

Ako stranku u postupku zastupa njen zakonski zastupnik, obim njegovih procesnih ovlašćenja utvrđuje se u skladu sa pravom koje je merodavno za pravni odnos između stranke i njenog zakonskog zastupnika⁷⁸ (vidi gore odeljak 1.2. – pododeljke 1.2.1., 1.2.2., 1.2.3. i 1.2.4.).

2. Pravna lica (pravna i poslovna sposobnost, ovlašćenja zakonskog zastupnika, stranačka i procesna poslovna sposobnost)

Pravna i poslovna sposobnost stoje u međuzavisnom odnosu kod pravnih lica: obim poslovne sposobnosti pravnog lica određen je obimom njegove pravne sposobnosti, što znači da pravno lice može preduzimati pravne poslove radi sticanja i prenošenja onih prava i obaveza koje može imati u skladu sa zakonom i osnivačkim aktom⁷⁹.

Pravna i poslovna sposobnost pravnog lica i ovlašćenja njegovog zakonskog zastupnika spadaju u statusna pitanja za koja se merodavno pravo određuje primenom kolizione norme za nacionalnu pripadnost pravnih lica iz čl. 17 ZRSZ. To znači da se utvrđivanjem nacionalne pripadnosti pravnog lica u skladu sa čl. 17 ZRSZ određuje i merodavno pravo za njegova statusna pitanja⁸⁰.

Prema čl. 17 st. 1 ZRSZ, „pripadnost pravnog lica se određuje po pravu države po kome je ono osnovano“. Reč je o opštem kolizionom pravilu iz kojeg proizilazi sledeći zaključak: ukoliko pravo države po kome je osnovano pravno lice (pravo države osnivanja odnosno registracije) smatra to pravno lice svojim, ono mu priznaje subjektivitet i merodavno je za njegova statusna pitanja, dakle i za njegovu pravnu i poslovnu sposobnost i ovlašćenja njegovog organa za zastupanje. Odredba čl. 17 st. 2 ZRSZ predviđa izuzetak od opšteg pravila: „ako pravno lice ima sedište u drugoj državi, a ne u onoj u kojoj je osnovano, i po pravu te druge države ima njenu pripadnost, smatraće se pravnim licem te države“. Prema tome, ukoliko je pravno lice osnovano u jednoj državi, a ima stvarno sedište u drugoj državi i, pritom, ga pravo države njegovog stvarnog sedišta smatra svojim pravnim licem (tj. priznaje mu pravni subjektivitet), to pravo je merodavno za njegova statusna pitanja odnosno za njegovu pravnu i poslovnu sposobnost i ovlašćenja njegovog organa za zastupanje.

Treba naglasiti da javni beležnik utvrđuje svojstvo zakonskog zastupnika pravnog lica uvidom u javni registar odnosno u izvod iz javnog registra ili uvidom u osnivački akt pravnog lica odnosno neki drugi unutrašnji organizacioni akt pravnog lica⁸¹. Na osnovu ovih akata se, po pravilu, može utvrditi obim pravne i poslovne sposobnosti pravnog lica kao i obim ovlašćenja njegovog zakonskog zastupnika, tako da često nije neophodno utvrđivati merodavno pravo u skladu sa čl. 17 ZRSZ.

⁷⁷ O primeni čl. 79 ZRSZ vidi detaljno *ibid.*, 249-254.

⁷⁸ *Ibid.*, 253.

⁷⁹ V. Vodinelić, *Gradansko pravo*, Beograd 2012, 404.

⁸⁰ M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 62-64; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 121; A. Jakšić, *op. cit.*, 374-375

⁸¹ Čl. 62 JP.

Za stranačku i procesnu poslovnu sposobnost pravnog lica merodavno je, takođe, pravo koje je određeno na osnovu čl. 17 ZRSZ⁸².

IV Ugovori

1. Uvodne napomene

Za punovažno zaključenje pojedinih ugovora neophodno je učešće javnog beležnika koji treba da im da određenu formu (oblik) koja je propisana zakonom. U obliku javnobeležničkog zapisa sačinjavaju se ugovor o raspolaganju nepokretnostima poslovno nesposobnih lica i ugovor o hipoteci (odnosno založna izjava) koji sadrži izričitu izjavu obvezanog lica da se na osnovu ugovora o hipoteci (odnosno založne izjave) može po dospelosti obaveze neposredno sprovesti prinudno izvršenje⁸³, a u obliku javno potvrđene (solemnizovane) privatne isprave zaključuju se ugovor o prometu nepokretnosti, ugovor kojim se zasnivaju stvarne i lične službenosti i ugovor o hipoteci (odnosno založna izjava) koji ne sadrži izričitu izjavu obvezanog lica da se na osnovu ugovora o hipoteci (odnosno založne izjave) može po dospelosti obaveze neposredno sprovesti prinudno izvršenje⁸⁴. Prilikom sačinjavanja javnobeležničkog zapisa odnosno solemnizacije privatne isprave, javni beležnik vodi računa i o materijalnim propisima koji uređuju sadržinu ovih ugovora, s obzirom da je dužan da objasni strankama smisao ugovora, da im ukaže na njegove posledice (dejstva) i da ispita da li je ugovor dozvoljen, odnosno da nije u suprotnosti sa prinudnim propisima, javnim poretkom i dobrim običajima⁸⁵. Ukoliko kod ovih ugovora postoji element inostranosti, javni beležnik je tada dužan da primeni odgovarajuće koliziono norme i odredi merodavno pravo za ugovor odnosno konkretno pravno pitanje koje proizilazi iz ugovora kako bi mogao valjano da pouči i upozori stranke.

2. Određivanje merodavnog prava za ugovore sa elementom inostranosti – opšti pogled

Opšte koliziono pravilo za sve vrste ugovora sa elementom inostranosti jeste autonomija volje stranaka koja je uređena odredbom čl. 19 ZRSZ. U skladu sa ovom odredbom, ugovorne strane mogu za svoj ugovor izabrati merodavno pravo (bilo strano bilo domaće), osim ako drugim odredbama ZRSZ ili međunarodnim ugovorom nije drukčije predviđeno. Reč je o kolizionopravnoj autonomiji volje, što znači da ugovornici biraju pravni poredak jedne države u celini, uključujući njegove dispozitivne i imperativne norme⁸⁶.

Ako ugovornici nisu izabrali merodavno pravo u skladu sa čl. 19 ZRSZ, ono se određuje na osnovu odredbi čl. 20 ZRSZ. Ove odredbe predviđaju čvrsta koliziono pravila za devetnaest imenovanih ugovora (čl. 20 tač. 1-19 ZRSZ), u kojima dominira princip primene prava države u kojoj dužnik karakteristične prestacije ima prebivalište odnosno sedište, i jedno čvrsto koliziono pravilo za ostale (neimenovane) ugovore (čl. 20 tač. 20 ZRSZ). Međutim, u uvodnoj rečenici iz čl. 20 ZRSZ je navedeno da se od ovih čvrstih kolizionih pravila može odstupiti „ako posebne okolnosti slučaja“ upućuju na drugo pravo. To znači da se merodavno pravo za ugovore (u odsustvu autonomije volje) primarno određuje na osnovu čvrstih kolizionih pravila iz čl. 20 tač. 1-20 ZRSZ, s tim da se od njih može odstupiti ukoliko iz svih okolnosti konkretnog slučaja proizilazi da ugovor ima bližu vezu sa pravom neke druge države (a ne sa onom na koju je uputilo čvrsto koliziono pravilo) koje se tada i primenjuje⁸⁷.

⁸² Vidi čl. 79 st. 4. ZRSZ.

⁸³ Čl. 82 ZJB.

⁸⁴ Čl. 93 st. 2 ZJB.

⁸⁵ Čl. 172 st. 1 ZVP, čl. 83 st. 1 tač. 8) i čl. 93d ZJB.

⁸⁶ Vidi više T. Varadi *et al*, *op cit.*, 374 i dalje; M. Stanivuković, P. Đundić, *Međunarodni privatno pravo, posebni deo*, Novi Sad 2015, 114 i dalje; M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 72-77.

⁸⁷ Vidi više M. Stanivuković, P. Đundić, *op. cit.*, 124-129; T. Varadi *et al*, *op cit.*, 389-390.

Merodavno pravo za formalnu punovažnost ugovora određuje se na osnovu kolizione norme iz čl. 7 ZRSZ koja alternativno upućuje na primenu prava države u kojoj je ugovor zaključen (*locus regit actum*) i prava države koje je merodavno za sadržinu ugovora (*lex cause*) – dovoljno je da jedno od ovih prava smatra da su uslovi u pogledu forme ispunjeni da bi ugovor bio punovažan. Prema tome, ugovor se smatra punovažnim u pogledu forme ako je punovažan bilo po pravu države u kojoj je zaključen bilo po pravu države koje je određeno kao merodavno na osnovu kolizionih normi iz čl. 19 i 20 ZRSZ⁸⁸.

Kada je reč o ugovorima koje se odnose na nepokretnosti, gore navedene kolizione norme iz čl. 19, 20 i 7 ZRSZ ne važe, već se merodavno pravo za ove ugovore određuje na osnovu kolizione norme iz čl. 21 ZRSZ koja upućuje na isključivu primenu *lex rei sitae*, a kojoj u narednim odeljcima posvećujemo posebnu pažnju s obzirom na značaj učešća javnih beležnika u zaključivanju ovih ugovora.

Kod kolizionih normi za ugovore ne primenjuje se ustanova uzvraćanja i prepućivanja iz čl. 6 ZRSZ.

3. Ugovori koji se odnose na nepokretnosti

Prema čl. 21 ZRSZ, „za ugovore koji se odnose na nepokretnosti isključivo je merodavno pravo države na čijoj se teritoriji nepokretnost nalazi“. Ova koliziona norma se tumači tako da se na sva formalna i sadržinska pitanja ovih ugovora isključivo primenjuje pravo države u kojoj se nepokretnost nalazi, iz čega proizilazi da je primena svih drugih kolizionih normi za ugovore iz ZRSZ-a isključena⁸⁹. Pritom, pod „ugovore koji se odnose na nepokretnosti“ svrstavaju se, pre svega, oni ugovori koji za predmet imaju sticanje i prenos stvarnih prava na nepokretnosti. Nema sumnje da u ove ugovore spadaju „klasični“ ugovori kojima se vrši promet nepokretnosti odnosno prenos svojine na nepokretnosti (ugovor o prodaji, ugovor o poklonu), zatim ugovor o hipoteci i ugovor o sticanju stvarnih i ličnih službenosti⁹⁰. Takođe, u ove ugovore spada i ugovor o punomoćstvu kojim se daje ovlašćenje punomoćniku da u ime i za račun vlastodavca zaključi ugovor o prometu nepokretnosti ili kakav drugi ugovor koji za predmet ima sticanje ili prenos stvarnih prava na nepokretnosti.

3.1. Ugovori koji se odnose na nepokretnosti koje se nalaze u Srbiji

Ako se nepokretnost koja je predmet ugovora nalazi u Srbiji, domaći javni beležnik postupa u skladu sa pravilima o formi ovih ugovora koje predviđa domaće pravo. To znači da ugovore o prometu nepokretnosti poslovno nesposobnih lica i ugovore o hipoteci (odnosno založne izjave) sa klauzulom izvršnosti sačinjava u obliku javnobeležničkog zapisa, dok javno potvrđuje (solemnizuje) privatne isprave o ugovorima o prometu nepokretnosti poslovno sposobnih lica, ugovorima o hipoteci (odnosno založnim izjavama) bez klauzule izvršnosti i o ugovorima o zasnivanju stvarnih i ličnih službenosti. Takođe, javni beležnik ispituje da li je ugovor dopušten odnosno utvrđuje njegov smisao i njegove pravne posledice u skladu sa merodavnim domaćim pravom i o tome poučava ugovornike⁹¹.

Ako se kod ovih ugovora u ulozi sticaoca prava svojine na nepokretnosti koja se nalazi u Srbiji pojavi strano fizičko ili pravno lice, javni beležnik mora da utvrdi postojanje uzajamnosti (reciprociteta) u pogledu sticanja svojine na nepokretnosti između Srbije i strane države čije državljanstvo ima fizičko lice odnosno kojoj pripada pravno lice u pitanju⁹², s obzirom da strana fizička i pravna lica mogu steći svojinu

⁸⁸ Pritom, treba naglasiti da ugovorne strane mogu, u skladu sa čl. 19 ZRSZ, izričito odrediti merodavno pravo za formu ugovora i na taj način isključiti primenu kolizione norme iz čl. 7 ZRSZ (tako jasno T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 395-396).

⁸⁹ Vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 82-83.

⁹⁰ U ove ugovore spadaju i ugovor o doživotnom izdržavanju i ugovor o ustupanju i raspodeli imovine za života koji imaju za predmet prenos svojine na nepokretnosti. O ovim ugovorima biće reči u odeljku posvećenom naslednom pravu.

⁹¹ Posebna dužnost poučavanja i upozoravanja predviđena je u čl. 4a i 4b Zakona o prometu nepokretnosti, Sl. glasnik RS, br. 93/2014, 121/2014 i 6/2015.

⁹² Čl. 82v Zakona o osnovama svojinskopravnih odnosa, Sl. list SFRJ, br. 6/80 i 36/90, "Sl. list SRJ", br. 29/96 i "Sl. glasnik RS", br. 115/2005 - dr. Zakon.

na nepokretnosti u Srbiji samo pod uslovom uzajamnosti⁹³. Javni beležnik može od ministarstva pravde zatražiti objašnjenje o postojanju uzajamnosti, a isto mogu učiniti i same stranke⁹⁴. Pored toga, treba istaći da, prema čl. 1 st. 4 Zakona o poljoprivrednom zemljištu⁹⁵, strano fizičko ili pravno lice ne može biti vlasnik poljoprivrednog zemljišta koje se nalazi u Republici Srbiji, osim ako je reč o državljaninu države članice Evropske unije koji može, na osnovu pravnog posla, steći poljoprivredno zemljište u privatnoj svojini pod (veoma strogim) uslovima koji su predviđeni odredbama čl. 72d pomenutog zakona. Javni beležnik je dužan da vodi računa o ovim odredbama odnosno da o njima pouči ugovornike i odbije zaključenje ugovora ako se u ulozi sticaoca poljoprivrednog zemljišta nalazi strano fizičko ili pravno lice odnosno ako se u ulozi sticaoca nalazi državljanin države članice EU a, pritom, nisu ispunjeni propisani uslovi za sticanje poljoprivrednog zemljišta u privatnom vlasništvu.

3.2. Ugovori koji se odnose na nepokretnosti koje se nalaze u stranoj državi

Kada je reč o ugovorima koji za predmet imaju nepokretnosti koje se nalaze u inostranstvu, domaći javni beležnik je, takođe, nadležan da obavlja javnobeležničke poslove u pogledu ovih ugovora. On, naime, ne može odbiti da sačini javnobeležnički zapis ili da solemnizuje privatnu ispravu pozivajući se samo na činjenicu da se nepokretnost koja je predmet ugovora nalazi u stranoj državi – za takvo postupanje se ne može pronaći osnov u domaćim propisima⁹⁶. Otuda, javni beležnici su, kao organi od javnog poverenja, uvek međunarodno nadležni da sačinjavaju javne isprave i solemnizuju privatne isprave o pravnim poslovima sa elementom inostranosti, osim ako ova nadležnost za određene pravne poslove nije izričito isključena⁹⁷. Pošto domaći propisi ne predviđaju takvo isključenje za ugovore koji se odnose na nepokretnosti koje se nalaze u inostranstvu, javni beležnik može sačinjavati javne isprave odnosno solemnizovati privatne isprave o takvim ugovorima. Takođe, važno je istaći da u domaćem pravu nema propisa o mesnoj nadležnosti javnih beležnika za ugovore o prometu nepokretnosti koje se nalaze u inostranstvu⁹⁸, tako da bi za zaključenje ovih ugovora mogao biti mesno nadležan bilo koji javni beležnik u Srbiji⁹⁹. Međutim, ako pravo strane države zabranjuje da se pred srpskim javnim beležnikom zaključuju ugovori u pogledu nepokretnosti koje se nalaze na njenoj teritoriji (npr. predviđa isključivu međunarodnu nadležnost svojih javnih beležnika za zaključenje takvih ugovora), domaći javni beležnik će odbiti da sačini javnobeležnički zapis odnosno da solemnizuje privatnu ispravu o takvom ugovoru.

Imajući u vidu prethodno rečeno, ako se nepokretnost koja je predmet ugovora nalazi u stranoj državi, javni beležnik je nadležan da preduzima radnje u cilju zaključenja takvog ugovora i dužan je, shodno čl. 21 ZRSZ, da prilikom njegovog zaključenja primeni pravo te strane države odnosno da se pridržava njegovih pravnih normi. To znači sledeće:

- Javni beležnik treba, najpre, da ispita da li pravo strane države u kojoj se nalazi nepokretnost dozvoljava da se ugovori koji se odnose na nepokretnosti na njenoj teritoriji zaključuju pred srpskim javnim beležnikom. Takođe, treba da ispita da li je prema ovom stranom pravu takav ugovor zabranjen odnosno nedopušten (apsolutno ništav) iz nekog drugog razloga. Ako utvrdi da je prema stranom pravu zabranjeno zaključenje ugovora pred srpskim javnim beležnikom odnosno da je ugovor nedopušten iz nekog drugog razloga, domaći javni beležnik će odbiti da sačini javnobeležnički zapis odnosno da solemnizuje privatnu ispravu o takvom ugovoru. Ukoliko strano

⁹³ Čl. 82a Zakona o osnovama svojinskopravnih odnosa.

⁹⁴ Čl. 82v st. 3 Zakona o osnovama svojinskopravnih odnosa.

⁹⁵ Sl. Glasnik RS, br. 62/2006, 65/2008 – dr. zakon, 41/2009, 112/2015, 80/2017 i 95/2018 – dr. zakon.

⁹⁶ Vidi i uporedi Pitanja i odgovori (pitanje br. 12), Stručni savet Javnobeležničke komore Srbije, 03. februar 2016. godine.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ Za ugovore o prometu nepokretnosti koje se nalaze u Srbiji mesna nadležnost javnih beležnika je uređena čl. 4 st. 2 i 4 Zakona o prometu nepokretnosti. Pritom, naročito treba naglasiti da je ovde reč o isključivoj mesnoj nadležnosti, a ne međunarodnoj nadležnosti. To znači da domaći javni beležnici nisu isključivo međunarodno nadležni da sačinjavaju javne isprave o ugovorima o prometu nepokretnosti koje se nalaze u Srbiji.

⁹⁹ Čl. 165 st. 1 ZVP.

pravo dozvoljava zaključenje ugovora, javni beležnik će postupiti na način opisan u narednim stavkama.

- U pogledu forme ugovora javni beležnik je dužan da utvrdi kakvu formu predviđa pravo strane države u kojoj se nepokretnost nalazi. Kada utvrdi kakva je forma potrebna prema stranom pravu, javni beležnik treba da odredi koja forma domaćeg prava je ekvivalentna odnosno bitno slična formi koju predviđa strano pravo. Nakon toga, javni beležnik postupa u skladu sa pravilima domaćeg prava koje važe za tu formu. Ovo iz razloga što javni beležnik ne može sačinjavati javne isprave i solemnizovati privatne isprave u skladu sa propisima stranog prava.
- Uprkos razlikama koje postoje između našeg prava i prava stranih država, gotovo je uvek moguće utvrditi da li strani pravni propisi za konkretni ugovor (pravni posao) zahtevaju neku od formi koja odgovara formi koju poznaje naše pravo (javnobeležnički zapis, javno potvrđena isprava, pisana forma sa overenim potpisima ugovornika). Ako to, ipak, nije moguće, domaći javni beležnik će primeniti pravila o formi koje predviđa domaće pravo.
- Ako pravo strane države u kojoj se nalazi nepokretnost koja je predmet ugovora predviđa „blažu“ formu od one koju za isti takav ugovor zahteva domaće pravo (pravo Republike Srbije), nema smetnji da domaći javni beležnik postupa u skladu sa propisima domaćeg prava koji zahtevaju „strožiju“ formu. Naime, zaključenjem ugovora u „strožijoj“ formi koju predviđa domaće pravo neće se povrediti pravila o „blažoj“ formi merodavnog stranog prava, tj. ugovor zaključen u strožijoj formi domaćeg prava smatraće se formalno punovažnim i u državi u kojoj se nepokretnost nalazi.
- Ako pravo strane države u kojoj se nepokretnost nalazi predviđa „strožiju“ formu za ugovor od one koju zahteva domaće pravo, javni beležnik se mora pridržavati ove strožije forme, jer u suprotnom ugovor neće proizvoditi dejstva u državi u kojoj se nepokretnost nalazi.
- Prilikom sastavljanja odnosno solemnizacije isprave javni beležnik utvrđuje smisao ugovora i njegove pravne posledice u skladu sa merodavnim stranim pravom (tj. pravom strane države u kojoj se nalazi nepokretnost koja je predmet ugovora) i o tome poučava stranke.

Primer 9: Ugovornici, državljani Srbije sa prebivalištem u Beogradu, odlaze kod domaćeg javnog beležnika i od njega zahtevaju solemnizaciju ugovora o prodaji stana koji se nalazi u Budvi. S obzirom da je za ovaj ugovor shodno čl. 21 ZRSZ merodavno pravo Crne Gore, domaći javni beležnik mora, najpre, da ispita da li pravo Crne Gore dopušta da se ugovori o prometu nepokretnosti koja se nalazi u Crnoj Gori zaključuju pred srpskim javnim beležnikom. Prilikom ovog ispitivanja utvrdiće da nadležni državni organi Crne Gore tumače svoje propise o nadležnosti na način da su crnogorski javni beležnici isključivo međunarodno nadležni za zaključenje ugovora o prometu nepokretnosti koje se nalaze u Crnoj Gori odnosno da su takvi ugovori ništavi u Crnoj Gori ukoliko su zaključeni pred stranim (srpskim) javnim beležnikom. Iz tog razloga domaći javni beležnik će odbiti da solemnizuje ugovor o prodaji stana koji se nalazi u Budvi.

Primer 10: Zajmodavac i zajmoprimac žele da sačine ugovor o hipoteci kojim zajmoprimac ustanovljava u korist zajmodavca pravo hipoteke na nepokretnosti koja se nalazi u Bjeljini u Republici Srpskoj (BIH), te odlaze kod domaćeg javnog beležnika da ovom ugovoru da odgovarajuću formu. Domaći javni beležnik je dužan da, shodno čl. 21 ZRSZ (u vezi sa čl. 10 st. 1 ZRSZ), postupa u skladu sa merodavnim pravom Republike Srpske na sledeći način:

- Javni beležnik će najpre utvrditi da pravo Republike Srpske ne zabranjuje da se pred javnim beležnikom Republike Srbije zaključi ugovor o hipoteci koji se odnosi na nepokretnost koja se nalazi na teritoriji Republike Srpske.
- Zatim će ispitati kakvu formu za ugovor o hipoteci predviđa pravo Republike Srpske – prema čl. 68 st. 1 tač. 4 Zakona o notarima Republike Srpske¹⁰⁰, svi ugovori o sticanju i prenosu stvarnih prava na nepokretnosti (uključujući i ugovor o hipoteci) zaključuju se u formi notarski obrađene isprave čiji je postupak sastavljanja detaljno uređen odredbama čl. 70-86 ovog zakona. Iz ovih odredaba se može zaključiti da je „notarski obrađena isprava“ koju predviđa pravo Republike Srpske ekvivalentna formi „javnobeležničkog zapisa“ koju

100 Sl. glasnik Republike Srpske, br. 86/2004, 2/2005, 74/2005, 76/2005 - ispr., 91/2006, 37/2007, 74/2007 - odluka US, 50/2010, 78/2011, 20/2014, 68/2017, 113/2018 - odluka US i 82/2019.

predviđa pravo Republike Srbije, tako da će srpski javni beležnik ovaj ugovor o hipoteci sačiniti u formi javnobeležničkog zapisa po pravilima srpskog ZJB.

- Prilikom sačinjavanja javnobeležničkog zapisa javni beležnik će objasniti smisao ugovora o hipoteci i njegove pravne posledice u skladu sa materijalnim pravom Republike Srbije.

3.3. Ugovor o razmeni dve nepokretnosti od kojih se jedna nalazi u Srbiji a druga u inostranstvu

Ako se pred javnim beležnikom pojavi ugovor o razmeni (trampi) dve nepokretnosti od kojih se jedna nalazi u Srbiji a druga u stranoj državi, koliziona norma iz čl. 21 ZRSZ upućuje na primenu dva merodavna prava – domaće pravo i pravo te strane države. U tom slučaju domaći javni beležnik treba da postupi na sledeći način:

- Javni beležnik treba, najpre, da ispita da li pravo strane države u kojoj se nalazi nepokretnost koja je predmet ugovora o razmeni dozvoljava da se ugovori koji se odnose na nepokretnosti na njenoj teritoriji zaključuju pred srpskim javnim beležnikom. Takođe, treba da ispita da li je prema tom stranom pravu ili prema domaćem pravu ovaj ugovor zabranjen odnosno nedopušten iz nekog drugog razloga. Ako utvrdi da je prema stranom pravu zabranjeno zaključenje ugovora pred srpskim javnim beležnikom odnosno da je ugovor (bilo prema stranom bilo prema domaćem pravu) nedopušten iz nekog drugog razloga, domaći javni beležnik će odbiti da sačini javnobeležnički zapis odnosno solemnizuje privatnu ispravu o takvom ugovoru. Ukoliko to nije slučaj, javni beležnik će postupiti na način opisan u narednim stavkama.
- U pogledu forme ugovora o razmeni domaći javni beležnik postupa u skladu sa domaćim pravom, tj. zaključuje ugovor u formi koju predviđa domaće pravo jer je dužan da obezbedi da ugovor proizvede dejstva u domaćem pravnom poretku. Ako pravo strane države, koje je merodavno u pogledu nepokretnosti koja se nalazi u toj državi, zahteva strožiju formu od one koju predviđa domaće pravo, domaći javni beležnik treba to da prihvati i ugovor zaključi u toj strožijoj formi (naravno, u skladu sa pravilima domaćeg prava), jer na taj način obezbeđuje da ugovor bude punovažan i proizvede dejstva u oba pravna poretka – stranom i domaćem (zaključenje ugovora u strožijoj formi od one koju predviđa domaće pravo nije zabranjeno; ako domaće pravo predviđa solemnizaciju ugovora a strano pravo javnobeležnički zapis, domaći javni beležnik može da sačini ugovor u obliku javnobeležničkog zapisa i on će biti punovažan prema našem pravu iako ono zahteva „blažu“ formu). Pritom, sve što je rečeno o utvrđivanju ekvivalentnosti formi u prethodnom odeljku (3.2.) važi i ovde.
- Kada je reč o poučavanju ugovornika o smislu ugovora o razmeni i njegovim pravnim posledicama, javni beležnik će ova pitanja ceniti kako prema domaćem pravu (koje je merodavno u pogledu nepokretnosti koja se nalazi u Srbiji) tako i prema stranom pravu (koje je merodavno u pogledu nepokretnosti koja se nalazi u stranoj državi).

4. Punomoćje (ugovor o punomoćstvu)

Prema odredbama ZRSZ, za ugovor o punomoćstvu merodavno je pravo koje su ugovornici izabrali (čl. 19), a ako nisu izvršili izbor prava, merodavno je pravo države u kojoj punomoćnik ima prebivalište odnosno sedište (čl. 20 tač. 3 ZRSZ), osim ako iz svih okolnosti konkretnog slučaja proističe da ugovor o punomoćstvu ima bližu vezu sa pravom neke druge države koje se tada i primenjuje (čl. 20 reč. 1 ZRSZ). Za formu ovog ugovora merodavno pravo se određuje na osnovu čl. 7 ZRSZ.

Međutim, kada se ugovorom o punomoćstvu punomoćniku daje ovlašćenje da u ime i za račun vlastodavca zaključi ugovor koji za predmet ima sticanje ili prenos stvarnih prava na nepokretnosti, tada se na takav ugovor o punomoćstvu primenjuje koliziona norma iz čl. 21 ZRSZ koja upućuje na isključivu primenu prava države u kojoj se nepokretnost nalazi. Prema tome, sve što je gore rečeno o primeni čl. 21 ZRSZ na ugovore koji za predmet imaju nepokretnosti važi i za ugovor o punomoćstvu kojim se daje

ovlašćenje za zaključenje ovih ugovora. Otuda, ako se nepokrenost nalazi u Srbiji, prema merodavnom domaćem pravu za formu punomoćja potrebna je pisana forma sa overenim potpisom vlastodavca od strane javnog beležnika¹⁰¹, a ako se nepokrenost nalazi u stranoj državi, domaći javni beležnik će postupiti u skladu sa pravom te strane države.

5. Posebno o pitanju saglasnosti organa starateljstva na ugovore kojima se raspolaže imovinom poslovno nesposobnih i ograničeno poslovno sposobnih lica

Da li je za ugovore kojima se raspolaže imovinom poslovno nesposobnog lica/ograničeno poslovno sposobnog lica potrebna prethodna ili naknadna saglasnost organa starateljstva, utvrđuje se kako prema pravu koje je merodavno za ugovor tako i prema pravu koje je merodavno za pravni odnos između poslovno nesposobnog lica odnosno ograničeno poslovno sposobnog lica i njegovog zakonskog zastupnika (tj. merodavnom pravu za roditeljski odnos, starateljstvo odnosno usvojenje; vidi odeljak III, 1.2.). Ako bilo koje od ovih merodavnih prava zahteva prethodnu ili naknadnu saglasnost nadležnog organa za takav ugovor, ona mora biti pribavljena od tog nadležnog organa, o čemu je javni beležnik dužan da vodi računa.

Ako je poslovno nesposobno lice/ograničeno poslovno sposobno lice domaći državljanin, domaći organ starateljstva je, shodno čl. 75 ZRSZ, isključivo nadležan da postupa u stvarima starateljstva tog lica odnosno da preduzima mere radi zaštite njegove ličnosti, prava i interesa, bez obzira na to gde ono ima prebivalište¹⁰². Ako je, pak, reč o stranom državljaninu, domaći organ starateljstva je, shodno čl. 77 st. 1 ZRSZ, nadležan da preduzima neophodne mere radi zaštite njegove ličnosti, prava i interesa ukoliko se strani državljanin nalazi ili ima imovinu u Republici Srbiji, o čemu će obavestiti organ strane države čiji je on državljanin¹⁰³.

V Porodično pravo (ugovorni imovinski odnosi supružnika i vanbračnih partnera, sporazum o zakonskom izdržavanju)

Domaći javni beležnici su nadležni da učestvuju u zaključivanju ugovora kojima se uređuju imovinski odnosi supružnika i vanbračnih partnera¹⁰⁴ i sporazuma o zakonskom izdržavanju¹⁰⁵. Ako se u ovim pravnim poslovima pojavi element inostranosti, javni beležnik je dužan da odredi merodavno pravo koje se na njih primenjuje.

1. Merodavno pravo za ugovore o uređenju imovinskih odnosa supružnika

U ugovore o uređenju imovinskih odnosa supružnika spadaju (prema našem porodičnom pravu) bračni ugovor¹⁰⁶, ugovor kojim se ovlašćuje jedan od supružnika da upravlja i raspolaže njihovom zajedničkom imovinom¹⁰⁷ i sporazum o deobi zajedničke imovine¹⁰⁸. Merodavno pravo za formalnu punovažnost ovih

¹⁰¹ Čl. 90 st. 2 Zakona o obligacionim odnosima (ZOO), Sl. list SFRJ, br. 29/78, 39/85, 45/89 - odluka USJ i 57/89, Sl. list SRJ, br. 31/93, Sl. list SCG, br. 1/2003 - Ustavna povelja i Sl. glasnik RS, br. 18/2020.

¹⁰² Ipak, ako je nadležni organ strane države u kojoj domaći državljanin ima prebivalište doneo odluku ili preduzeo mere kojima je obezbeđena zaštita ličnosti, prava i interesa domaćeg državljanina, domaći organ neće donositi odluku niti preduzimati mere u stvarima starateljstva (čl. 76 ZRSZ).

¹⁰³ Ako strani državljanin ima prebivalište u Srbiji, domaći organ je nadležan da donese odluku i preduzme mere u stvarima starateljstva ukoliko zaštitu njegove ličnosti, prava i interesa nije obezbedio organ strane države čiji je on državljanin (čl. 77 st. 2 ZRSZ).

¹⁰⁴ Čl. 179 st. 2, 188 st. 2, čl. 189 st. 5, 191 PZ.

¹⁰⁵ Čl. 161 st. 3 PZ.

¹⁰⁶ Vidi čl. 188 PZ.

¹⁰⁷ Vidi čl. 189 PZ.

¹⁰⁸ Vidi čl. 179 PZ.

ugovora određuje se primenom kolizione norme iz čl. 7 ZRSZ, a merodavno pravo za njihovu sadržinu primenom kolizione norme za ugovorne imovinske odnose supružnika iz čl. 37 ZRSZ.

1.1. Merodavno pravo za formu ugovora

Merodavno pravo za formu ugovora o uređenju imovinskih odnosa supružnika određuje se na osnovu alternativnog kolizionog pravila iz čl. 7 ZRSZ¹⁰⁹. U skladu sa ovim kolizionim pravilom, za formalnu punovažnost ovih ugovora merodavno je bilo pravo države u kojoj ugovor zaključen bilo pravo države koje je merodavno za sadržinu ugovora – tj. ugovor je punovažan u pogledu forme ako su uslovi za formalnu punovažnost ispunjeni po bilo kom od ovih prava. To znači da javni beležnici prilikom obavljanja javnobeležničkih poslova u vezi sa zaključivanjem ovih ugovora postupaju u skladu sa domaćim pravom, s obzirom da se u tom slučaju ovi ugovori zaključuju u Srbiji (tj. pravo mesta zaključenja ugovora je pravo Republike Srbije). U sprskom pravu je za sve ugovore o uređenju imovinskih odnosa supružnika predviđena forma javno potvrđene (solemnizovane) isprave¹¹⁰, tako da će javni beležnik postupati u skladu sa domaćim propisima kojima se uređuje sastavljanje isprava u toj formi.

1.2. Merodavno pravo za sadržinu ugovora

Prema čl. 37 st. 1 ZRSZ, za ugovorne imovinske odnose supružnika (u koje spadaju svi gore pomenuti ugovori između supružnika)¹¹¹ merodavno je pravo koje je u vreme zaključenja ugovora bilo merodavno za njihove lične i zakonske imovinske odnose. To znači da ova odredba upućuje na primenu kolizionih pravila iz čl. 36 ZRSZ koja važe za lične i zakonske imovinske odnose supružnika, s tim što se tačke vezivanja u ovim kolizionim pravilima vezuju za trenutak zaključenja ugovora. Otuda, shodno čl. 37 st. 1 ZRSZ, a u vezi sa čl. 36 ZRSZ¹¹², za ugovore kojima se uređuju imovinski odnosi supružnika

- merodavno je pravo države čiji su državljani supružnici u vreme zaključenja ugovora;
- ako su supružnici državljani različitih država, merodavno je pravo države u kojoj oni imaju zajedničko prebivalište u vreme zaključenja ugovora;
- ako supružnici nemaju ni zajedničko državljanstvo ni zajedničko prebivalište u istoj državi u vreme zaključenja ugovora, merodavno je pravo države u kojoj su imali poslednje zajedničko prebivalište;
- ako se merodavno pravo ne može odrediti ni na jedan od prethodno navedenih načina, merodavno je pravo Republike Srbije.

Prilikom primene ovih kolizionih pravila primenjuje se i ustanova uzvraćanja i prepućivanja iz čl. 6 ZRSZ (osim u poslednjem slučaju kada je merodavno pravo Republike Srbije). (Videti primer 3 i primer 4 u odeljku II, 3).

Međutim, prema odredbi čl. 37 st. 2 ZRSZ, ako pravo koje je određeno kao merodavno u skladu sa čl. 37 st. 1 ZRSZ (u vezi sa čl. 36 ZRSZ) predviđa da supružnici mogu izabrati merodavno pravo za bračno-imovinski ugovor i ako su oni taj izbor izvršili, tada je merodavno pravo koje su izabrali. Ovde je reč o tzv. izvedenom izboru merodavnog prava¹¹³ koje je dopušteno kolizionim pravilima strane države na koju su uputila koliziona pravila ZRSZ (čl. 37 st. 1 u vezi sa čl. 36 ZRSZ). U ovom slučaju se ne primenjuje ustanova uzvraćanja i prepućivanja iz čl. 6 ZRSZ.

¹⁰⁹ Vidi više M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 130; M. Stanivuković, P. Đundić, *op. cit.*, 138-140, 230.

¹¹⁰ Vidi čl. 188 st. 2 PZ (bračni ugovor), čl. 189 st. 5 PZ (ugovor o upravljanju i raspolaganju zajedničkom imovinom), čl. 179 st. 2 PZ (sporazum o deobi zajedničke imovine).

¹¹¹ Tako i M. Stanivuković, P. Đundić, *op. cit.*, 230.

¹¹² O primeni i tumačenju čl. 36 i 37 ZRSZ vidi više M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 126-130; T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 312-313.

¹¹³ M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 129.

Kada odredi merodavno pravo za sadržinu ovih ugovora, javni beležnik ispituje njihovu dopuštenost odnosno utvrđuje njihov smisao i njihove pravne posledice u skladu sa tim merodavnim pravom i o tome poučava ugovornike (supružnike)¹¹⁴.

Primer 11: Supružnici, državljani Srbije i BIH sa prebivalištem u SR Nemačkoj, žele da zaključe bračni ugovor. Za vreme godišnjeg odmora koji provode u Beogradu oni odlaze kod javnog beležnika i zahtevaju da im on solemnizuje ispravu o bračnom ugovoru koju je sačinio advokat. U jednoj od odredaba bračnog ugovora je navedeno da je za sva pitanja iz ugovora merodavno pravo Republike Srbije. Postavlja se pitanje da li supružnici mogu izabrati srpsko pravo kao merodavno pravo za svoj bračni ugovor? Javni beležnik u ovom slučaju postupa na sledeći način:

- Pošto su supružnici državljani različitih država, javni beležnik utvrđuje da je za bračni ugovor merodavno pravo države u kojoj imaju zajedničko prebivalište u vreme zaključenja ugovora (čl. 37 st. 1 u vezi sa čl. 36 st. 2 ZRZ), a to je u ovom slučaju pravo SR Nemačke.
- Nakon toga, javni beležnik primenjuje čl. 37 st. 2 ZRSZ koji predviđa da supružnici mogu izabrati merodavno pravo za bračni ugovor, ako je to dopušteno prema pravu koje je određeno kao merodavno u skladu sa čl. 37 st. 1 ZRSZ, tj. prema pravu SR Nemačke koje je merodavno za bračni ugovor u ovom slučaju. U SR Nemačkoj je na snazi EU Uredba br. 2016/1103 o bračnoimovinskom režimu koja dopušta supružnicima da za svoje bračnoimovinske odnose izaberu pravo države čiji je jedan od njih državljanin (čl. 22 st. 1 tač. b EU Uredbe br. 2016/1103). Imajući u vidu da je jedan od supružnika državljanin Srbije, izbor srpskog prava za bračni ugovor je dopušten shodno čl. 37 st. 2 ZRSZ, tako da će javni beležnik prihvatiti ovaj izbor supružnika i obaviti svoje dužnosti poučavanja i upozoravanja u skladu sa merodavnim srpskim materijalnim pravom.

2. Merodavno pravo za ugovore o uređenju imovinskih odnosa vanbračnih partnera

Prema čl. 191 st. 2 PZ, na imovinske odnose vanbračnih partnera shodno se primenjuju odredbe PZ-a o imovinskim odnosima supružnika. Ovu „shodnu primenu“ treba razumeti tako da vanbračni partneri mogu međusobno zaključivati iste ugovore o uređenju svojih imovinskih odnosa kao i supružnici – dakle, ugovor kojim uređuju odnose na postojećoj ili budućoj imovini (bračni ugovor), ugovor o upravljanju i raspolaganju zajedničkom imovinom vanbračnih partnera i sporazum o deobi zajedničke imovine vanbračnih partnera.

Merodavno pravo za formalnu punovažnost ovih ugovora određuje se, takođe, primenom kolizione norme iz čl. 7 ZRSZ, što znači da javni beležnik u pogledu forme postupa u skladu sa propisima domaćeg prava koje je merodavno kao pravo države zaključenja ugovora (*locus regit actum*). U srpskom pravu je za sve ugovore o uređenju imovinskih odnosa vanbračnih partnera predviđena forma javno potvrđene (solemnizovane) isprave, tako da će javni beležnik postupati u skladu sa domaćim propisima kojima se uređuje sastavljanje isprava u toj formi.

Merodavno pravo za sadržinu ugovora o uređenju imovinskih odnosa vanbračnih partnera određuje se primenom kolizionih pravila iz čl. 39 ZRSZ¹¹⁵. Prema čl. 39 st. 3 ZRSZ, za ugovorne imovinske odnose vanbračnih partnera merodavno je pravo koje je u vreme zaključenja ugovora bilo merodavno za njihove zakonske imovinske odnose, što znači da ova odredba upućuje na primenu kolizionih pravila iz čl. 39 st. 1 i 2 ZRSZ koja važe za zakonski imovinski režim vanbračnih partnera, s tim što se tačke vezivanja u ovim kolizionim pravilima vezuju za trenutak zaključenja ugovora. U skladu sa ovim kolizionim pravilima, za ugovore o uređenju imovinskih odnosa vanbračnih partnera

- merodavno je pravo države čiji su državljani vanbračni partneri u vreme zaključenja ugovora

¹¹⁴ Ako je merodavno domaće pravo, javni beležnik je dužan da, prilikom solemnizacije bračnog ugovora, naročito upozori supružnike da se njime isključuje zakonski režim zajedničke imovine, o čemu stavlja napomenu u klauzuli o potvrđivanju (čl. 188 st. 2 PZ).

¹¹⁵ O tumačenju i primeni čl. 39 ZRSZ vidi više M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 132-134; T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 314-315.

- ako vanbračni partneri nemaju isto državljanstvo, merodavno je pravo države u kojoj imaju zajedničko prebivalište u vreme zaključenja ugovora.

Prilikom primene kolizionih pravila iz čl. 39 ZRSZ primenjuje se i ustanova uzvratanja i prepućivanja iz čl. 6 ZRSZ.

Kada se u skladu sa odredbama čl. 39 ZRSZ odredi merodavno pravo za ove ugovore, javni beležnik ispituje njihovu dopuštenost odnosno utvrđuje njihov smisao i njihove pravne posledice u skladu sa tim merodavnim pravom i o tome poućava ugovornike (vanbraćne partnere)¹¹⁶.

3. Merodavno pravo za sporazum o zakonskom izdržavanju

3.1. Merodavno pravo za formu sporazuma

Merodavno pravo za formu sporazuma o zakonskom izdržavanju određuje se na osnovu čl. 7 ZRSZ koji, videli smo, alternativno upućuje na primenu prava države u kojoj je sporazum zakljućen i prava države koje je merodavno za njegovu sadržinu. Prema tome, domaći javni beležnik prilikom obavljanja javnobeležnićkih poslova u vezi sa zakljućivanjem sporazuma o zakonskom izdržavanju postupa u skladu sa propisima domaćeg prava, s obzirom da se u tom slućaju sporazum zakljućuje u Srbiji (tj. pravo države zakljućenja sporazuma je sprsko pravo). U sprskom pravu je za sporazume o zakonskom izdržavanju (bez obzira između kojih lica se zakljućuje) predvićena forma javnobeležnićkog zapisa¹¹⁷, tako da će javni beležnik postupati u skladu sa domaćim propisima kojima se uređuje sastavljanje isprave u toj formi.

3.2. Merodavno pravo za sadržinu sporazuma

Merodavno pravo za obaveze izdržavanje određuje se primenom kolizionih pravila Hašskog protokola o merodavnom pravu za obaveze izdržavanja iz 2007. godine¹¹⁸ (u daljem tekstu: skr. HP). Prema čl. 1 st. 1 HP, polje primene ove konvencije obuhvata određivanje merodavnog prava za sve obaveze izdržavanja koje proistiću iz porodićnih odnosa, krvnog srodstva, braka ili tazbinskog srodstva, ukljućujući i obaveze izdržavanja prema detetu bez obzira kakav je braćni status njegovih roditelja. Iako nije izrićito navedeno, odredabe HP se primenjuju i na određivanje merodavnog prava za sporazume o zakonskom izdržavanju, s obzirom da se ovim sporazumima konkretizuju obaveze zakonskog izdržavanja koje ulaze u polje primene HP¹¹⁹. Prema tome, merodavno pravo za dopuštenost, materijalnu punovažnost i sadržinu sporazuma o zakonskom izdržavanju određuje se na osnovu kolizionih pravila HP. Primena ustanove *renvoi* je iskljućena (ćl. 12 HP).

Koliziona pravila iz HP su detaljno razraćena, tako da im ne moćemo ovde posvetiti potpunu paćnju. Zato ćemo izloćiti opšta pravila i ukazati na pojedina specifićna koliziona pravila HP na koja javni beležnici treba da obrate paćnju prilikom saćinjanja javnobeležnićkog zapisa o sporazumu o zakonskom izdržavanju. Pritom, odvojeno ćemo razmatrati sporazum o zakonskom izdržavanju deteta i sporazume o zakonskom izdržavanju suprućnika i vanbraćnih partnera.

3.2.1. Sporazum o zakonskom izdržavanju deteta

¹¹⁶ Ako je merodavno domaće pravo, javni beležnik je dućan da, prilikom solemenizacije ugovora kojim vabraćni partneri uređuju svoje imovinske odnose na postojećoj ili budućoj imovini, upozori ugovornike naroćito na to da se njime iskljućuje zakonski rećim zajednićke imovine, o ćemu stavlja napomenu u klauzuli o potvrćivanju (ćl. 191 st. 2 u vezi sa ćl. 188 st. 2 PZ).

¹¹⁷ Vidi ćl. 161 st. 3 PZ i ćl. 82 st. 1 tać. 2 ZJB.

¹¹⁸ Sl. glasnik RS – Mećunarodni ugovori, br. 1/2013.

¹¹⁹ Vidi MũkoBGB/ Siehr, Art. 1 UnthProt, Rn 33.

Prema opštem kolizionom pravilu iz čl. 3 st. 1 HP, za obaveze izdržavanja merodavno je pravo države u kojoj poverilac izdržavanja ima uobičajeno boravište. To znači da javni beležnik prilikom sačinjavanja sporazuma o zakonskom izdržavanju deteta primenjuje pravo države u kojoj dete, kao poverilac izdržavanja, ima uobičajeno boravište i u skladu sa tim pravom ispituje da li je sporazum dopušten odnosno utvrđuje njegov smisao i pravne posledice i o tome poučava ugovornike.

Međutim, treba imati u vidu i odredbu čl. 3 st. 2 HP koja uređuje promenu uobičajenog boravišta poverioca (tzv. mobilni sukob zakona). Prema ovoj odredbi, ako dete kao poverilac promeni uobičajeno boravište i alimentaciona parnica se povede pred sudom, sud će tada primeniti pravo novog uobičajenog boravišta od momenta kada je došlo do njegove promene. Na ovaj način je, dakle, dopuštena promena merodavnog prava odnosno sukcesivna primena prava države prethodnog i prava države kasnijeg uobičajenog boravišta, što može uticati na sporazum o zakonskom izdržavanju deteta (npr. sporazum je dopušten prema pravu prethodnog, a nedopušten prema pravu kasnijeg uobičajenog boravišta). Prilikom sačinjavanja javnobeležničkog zapisa o sporazumu o zakonskom izdržavanju deteta domaći javni beležnik ne može unapred znati niti predvideti promenu uobičajenog boravišta deteta, ali zato može da upozori stranke da će doći do promene merodavnog prava ukoliko se detetovo uobičajeno boravište premesti u drugu državu.

Od opšteg kolizionog pravila iz čl. 3 HP predviđena su određena odstupanja. Najpre, prema čl. 4 st. 2 HP, ako se alimentaciona parnica vodi pred domaćim nadležnim sudom, a dete ne može dobiti izdržavanje prema pravu svog uobičajenog boravišta, tada se ima primeniti domaće pravo kao pravo države suda. Zatim, prema čl. 4 st. 3 HP, ako je nadležnost domaćeg suda zasnovana na uobičajenom boravištu dužnika izdržavanja kao tuženog, u tom slučaju se na obaveze izdržavanja primenjuje domaće pravo, a ako se prema domaćem pravu ne može dobiti izdržavanje, tada će se primeniti pravo uobičajenog boravišta deteta kao poverioca izdržavanja. Najzad, prema čl. 7 HP, stranke se mogu sporazumeti o primeni domaćeg prava ako domaći sud rešava njihov spor o izdržavanju.

Kao što se može videti, odstupajuća kolizionna pravila iz čl. 4 st. 2 i 3 i čl. 7 HP formulisana su tako da ih jedino može primeniti sud u postupku utvrđivanja obaveze i visine izdržavanja, tj. pretpostavka za njihovu primenu jeste da je takav postupak pokrenut pred nadležnim sudom. S obzirom da javni beležnik učestvuje u sačinjavanju sporazuma o zakonskom izdržavanju kao organ od javnog poverenja koji treba da obezbedi pravovaljano zaključenje ovog sporazuma, a ne kao sud koji meritorno odlučuje o obavezama izdržavanja, on ne može određivati merodavno pravo za sporazum o zakonskom izdržavanju primenom kolizionih pravila iz čl. 4 st. 2 i 3 i čl. 7 HP (niti može predvideti da li će se alimentaciona parnica kasnije voditi pred domaćim ili stranim sudom). Ipak, javni beležnik treba da upozori stranke da do primene navedenih kolizionih pravila može kasnije doći u (eventualnom) postupku pred domaćim sudom (ili pred sudom strane države koja je takođe ratifikovala HP), što svakako može imati za posledicu i promenu merodavnog prava.

Imajući u vidu prethodno rečeno, možemo zaključiti sledeće:

- Ako dete kao poverilac izdržavanja ima uobičajeno boravište u Srbiji, za sporazum o zakonskom izdržavanju deteta je, shodno čl. 3 st. 1 HP, merodavno srpsko pravo (takvih slučajeva će biti najviše u praksi), pa javni beležnik ispituje da li je sporazum dopušten odnosno utvrđuje njegov smisao i njegove pravne posledice u skladu sa domaćim pravom i o tome poučava stranke. Pritom, javni beležnik je dužan da se pridržava svih odredaba domaćeg PZ-a kojima se uređuje izdržavanje i zaštita prava deteta, što (između ostalog) znači da prilikom sastavljanja sporazuma u formi javnobeležničkog zapisa mora da vodi računa o najboljem interesu deteta (čl. 266 st. 1 PZ) i da zahteva nalaz i stručno mišljenje organa starateljstva (čl. 270 PZ).
- Ukoliko je, shodno čl. 3 st. 1 HP, za sporazum o zakonskom izdržavanju deteta merodavno strano pravo, javni beležnik ispituje da li je je sporazum dopušten odnosno utvrđuje njegov smisao i

pravne posledice u skladu sa pravilima tog stranog prava i o tome poučava stranke. I ovom slučaju javni beležnik je dužan da se, pored propisa merodavnog stranog prava o zaštiti prava deteta, pridržava i odredbi domaćeg PZ kojima se uređuje zaštita prava deteta.

- U svakom slučaju, javni beležnik je dužan da upozori ugovornike da je, u skladu sa odredbama HP, moguće da nakon zaključenja sporazuma o zakonskom izdržavanju deteta dođe do promene merodavnog prava za ovaj sporazum, bilo tako što će dete kao poverilac promeniti državu uobičajenog boravišta (čl. 3 st. 2 HP), bilo tako što će se, ako dođe do spora pred sudom, merodavno pravo određivati primenom specijalnih kolizionih normi iz čl. 4 i čl. 7 HP.

Primer 12: Majka, koja samostalno vrši reoditeljsko pravo, i dete žive u Podgorici (Crnoj Gori), a otac u Beogradu (Srbiji). Majka i otac odlaze kod beogradskog javnog beležnika i zahtevaju od njega da im sačini sporazum o zakonskom izdržavanju njihovog maloletnog deteta u formi javnobeležničkog zapisa. Domaći javni beležnik utvrđuje da je, na osnovu čl. 3 st. 1 HK, za sporazum o zakonskom izdržavanju deteta merodavno pravo Crne Gore u kojoj dete, kao poverilac izdržavanja, ima uobičajeno boravište. Prema pravu Crne Gore, javni beležnici nisu nadležni da učestvuju u sačinjavanju sporazuma o zakonskom izdržavanju, što znači da jedan takav sporazum zaključen pred srpskim javnim beležnikom ne bi proizvodio dejstva prema crnogorskom pravu. Imajući ovo u vidu, domaći javni beležnik će poučiti stranke da sporazum o zakonskom izdržavanju deteta ne proizvodi dejstva prema merodavnom crnogorskom pravu, te da iz tog razloga odbija da zaključi ovaj sporazum.

Primer 13: Majka, koja samostalno vrši roditeljsko pravo, i maloletno dete žive u Sarajevu (BIH), a otac u Novom Pazaru (Srbija). Majka i otac odlaze kod novopazarskog javnog beležnika i zahtevaju od njega da im sačini sporazum o zakonskom izdržavanju njihovog deteta u formi javnobeležničkog zapisa. Domaći javni beležnik utvrđuje da je, na osnovu čl. 3 st. 1 HK, za ovaj sporazum merodavno pravo BIH odnosno (shodno čl. 16 HK¹²⁰) pravo Federacije BIH (kao uže pravno područje) u kojoj dete ima uobičajeno boravište. Prema pravu FBIH sporazum o zakonskom izdržavanju deteta je dopušten i za njegovo zaključenje mogu biti nadležni javni beležnici FBIH-a koji ga sačinjavaju u formi notarski obrađene isprave (čl. 238 st. 2 Porodičnog zakona FBIH¹²¹). Imajući ovo u vidu, domaći javni beležnik će prihvatiti da sačini sporazum o zakonskom izdržavanju deteta i to će učiniti u formi javnobeležničkog zapisa sprskog prava, a svoje dužnosti poučavanja o smislu i pravnim posledicama ovog pravnog posla obaviće u skladu sa merodavnim pravom FBIH (pridržavajući se istovremeno i odredaba sprskog PZ-a koje uređuju zaštitu prava deteta).

3.2.2. Sporazum o zakonskom izdržavanju supružnika

a) Opšte pravilo

Merodavno pravo za sporazum o zakonskom izdržavanju supružnika određuje se, takođe, na osnovu opšteg kolizionog pravila iz čl. 3 st. 1 HP koje upućuje na pravo države u kojoj poverilac ima uobičajeno boravište. Otuda, javni beležnik u skladu sa pravom uobičajenog boravišta poverioca ispituje da li je sporazum dopušten odnosno utvrđuje njegov smisao i njegove pravne posledice i o tome poučava ugovornike. Takođe, i kod ovih sporazuma treba imati u vidu odredbu čl. 3 st. 2 HP koja uređuje promenu uobičajenog boravišta poverioca izdržavanja, predviđajući da se promenom uobičajenog boravišta menja i merodavno pravo. Naravno, javni beležnik ne može u momentu sačinjavanja javnobeležničkog zapisa unapred predvideti promenu uobičajenog boravišta poverioca izdržavanja, ali zato može upozoriti ugovornike da će se, ukoliko dođe do takve promene, promeniti i merodavno pravo za zakonsko izdržavanje.

b) Odstupanja od opšteg pravila (koja javni beležnik ne primenjuje)

Od primene prava uobičajenog boravišta poverioca iz čl. 3 HP može se odstupiti na osnovu kolizionih normi iz čl. 5 i 7 HP.

¹²⁰ Čl. 16 HK sadrži odredbe o utvrđivanju užeg pravnog područja unutar složene države na koju upućuju koliziona pravila HK.

¹²¹ Službene novine FBIH, br. 35/05 i 31/14.

Prema čl. 5 HP, u slučaju izdržavanja između supružnika ili bivših supružnika neće se primeniti pravo uobičajenog boravišta poverioca izdržavanja, ako je pravo druge države, naročito pravo države njihovog poslednjeg uobičajenog boravišta, u bližoj vezi sa brakom koje se tada i primenjuje na izdržavanje, ali samo pod uslovom da jedan od supružnika ili bivših supružnika stavi takav prigovor. S druge strane, odredbom čl. 7 HP je predviđeno da se supružnici mogu sporazumeti o primeni domaćeg prava ako domaći sud rešava njihov spor o izdržavanju. Imajući u vidu da su ove kolizione norme formulisane tako da se pitanje njihove primene jedino može postaviti pred sudom pred kojim se vodi postupak za utvrđivanje obaveze i visine izdržavanja, sasvim je jasno da ih javni beležnik ne može primenjivati prilikom sačinjavanja sporazuma o zakonskom izdržavanju.

c) Sporazumni izbor merodavnog prava u skladu sa čl. 8 HP

Od primene opšteg kolizionog pravila iz čl. 3 HP (kao i drugih kolizionih pravila HP) može se odstupiti na osnovu odredbi čl. 8 HP koje ovlašćuju poverioca i dužnika (supružnike) da izaberu merodavno pravo za obaveze izdržavanja odnosno za njihov sporazum o zakonskom izdržavanju, o čemu javni beležnik treba da pouči supružnike.

Prema čl. 8 st. 1 HP, supružnici mogu izabrati jedno od sledećih prava: 1) pravo državljanstva jednog od njih u trenutku izbora; 2) pravo uobičajenog boravišta jednog od njih u trenutku izbora; 3) pravo koje su izabrali za svoje imovinske odnose ili pravo koje je zaista i primenjeno na te odnose; 4) pravo koje su izabrali za svoj razvod ili rastavu ili pravo koje je zaista primenjeno na njihov razvod ili rastavu. Prilikom ukazivanja na mogućnost izbora jednog od ovih prava javni beležnik treba, takođe, da pouči stranke da se njihovim sporazumnim izborom merodavnog prava isključuje primena objektivnih kolizionih pravila iz HP (čl. 3, 4, 5 i 6) i definitivno utvrđuje merodavno pravo za njihov sporazum o zakonskom izdržavanju koje kasnije može biti promenjeno, takođe, samo njihovom voljom. U skladu sa izabranim pravom javni beležnik ispituje da li je sporazum dopušten odnosno utvrđuje njegov smisao i njegove pravne posledice i o tome poučava supružnike. Ako sporazum o zakonskom izdržavanju nije dopušten prema pravu koje su supružnici inicijalno izabrali, javni beležnik ih može posavetovati da izaberu neko drugo pravo iz čl. 8 st. 1 HP prema kojem bi sporazum bio punovažan.

Sporazum o izboru merodavnog prava mora, shodno čl. 8 st. 2 HP, biti sačinjen u pisanoj formi ili u bilo kom drugom obliku koji omogućava naknadno pristupanje njegovom tekstu i strane ga moraju potpisati. To znači da će izbor merodavnog prava biti formalno punovažan ako je sadržan u odredbama sporazuma o zakonskom izdržavanju koji domaći javni beležnik sačinjava u obliku javnobeležničkog zapisa.

Na kraju, treba naglasiti da se izabrano pravo ne primenjuje na odricanje od prava izdržavanja za koje je uvek merodavno pravo države uobičajenog boravišta poverioca (čl. 8 st. 4 HP), kao i da se izabrano pravo neće uopšte primeniti ukoliko njegova primena vodi do očigledno nepravičnih i nerazumnih posledica za poverioca izdržavanja ili dužnika izdržavanja, osim ako su stranke u trenutku izbora merodavnog prava bile u potpunosti obavestene i svesne ovih posledica (čl. 8 st. 5 HP). O ovim odredbama HP-a i njihovim posledicama javni beležnik treba da vodi računa i da o njima pouči stranke prilikom zaključenja sporazuma o zakonskom izdržavanju.

Primer 14: Supružnici, državljani Srbije, venčali su se u Beogradu 2010. godine. Početkom 2015. godine suprug je odlučio da prihvati posao u SR Nemačkoj i odlazi Minhenu da radi. Nakon četiri godine rada u Nemačkoj suprug se veoma dobro snašao – ima stalni posao sa solidnim primanjima, iznajmio je stan u Minhenu i aplicirao je za stambeni kredit kod jedne nemačke banke. Zato smatra da treba da ostane da živi u Minhenu i predlaže svojoj supruzi da se i ona preseli u Minhen kako bi živeli zajedno. Međutim, supruga to ne želi i poziva ga da dođe u Srbiju da razgovaraju o „sudbini“ svog braka. Suprug nije voljan da se razvede i ostavlja svojoj supruzi određeni vremenski period da razmisli o preseljenju, ali pristaje da sa njom zaključi sporazum o zakonskom izdržavanju pred srpskim javnim beležnikom. Javni beležnik utvrđuje da je, shodno čl. 3 st. 1 HK, za sporazum o zakonskom izdržavanju merodavno pravo Republike Srbije kao pravo uobičajenog boravišta supruge koja je poverilac

izdržavanja. Ipak, javni beležnik treba da ukaže supružnicima da oni mogu, u skladu sa čl. 8 HK, izabrati merodavno pravo za svoj sporazum o zakonskom izdržavanju odnosno za obaveze izdržavanja – naime, supružnici u ovom slučaju mogu izabrati pravo SR Nemačke kao pravo države u kojoj suprug ima uobičajeno boravište (čl. 8 st. 1 tač. 2 HK). Da li će do sporazumnog izbora nemačkog prava zaista i doći, zavisi isključivo od volje oba supružnika. S druge strane, supružnici se pred javnim beležnikom mogu sami pozvati na čl. 8 st. 1 tač. 2 HK i zahtevati da se u tekst sporazuma o zakonskom izdržavanju unese odredba da je za ovaj sporazum i obaveze zakonskog izdržavanja merodavno nemačko pravo.

3.2.3. Sporazum o zakonskom izdržavanju vanbračnih partnera

Merodavno pravo za sporazum o zakonskom izdržavanju vanbračnih partnera određuje se na isti način kao i za sporazum o zakonskom izdržavanju supružnika.

VI Nasledno pravo

1. Merodavno pravo za nasleđivanje – opšti pogled

Prema čl. 30 st. 1 ZRSZ, za nasleđivanje je merodavno pravo države čiji je državljanin bio ostavilac u vreme smrti. Ova koliziona norma predstavlja opšte pravilo i primenjuje se na sva pitanja zakonskog i testamentalnog nasleđivanja sa elementom inostranosti¹²², osim na pitanje sposobnosti zaveštaoca za sastavljanje testamenta (testamentalna sposobnost) i pitanje forme testamenta za koja su predviđena posebna koliziona pravila.

Za testamentnu sposobnost merodavno je, shodno čl. 30 st. 2 ZRSZ, pravo države čije je državljanstvo zaveštalac imao u momentu sastavljanja testamenta. Kada je reč o merodavnom pravu za formu (formalnu punovažnost) testamenta, ono se određuje primenom odredaba čl. 31 ZRSZ u kojima su implementirana koliziona pravila Haške konvencije o sukobu zakona u pogledu forme testamentalnih raspolaganja iz 1961. godine¹²³. Prema ovim pravilima, testament je punovažan u pogledu oblika ako je punovažan po jednom od sledećih prava: 1) po pravu mesta gde je testament sastavljen; 2) po pravu države čiji je državljanin bio zaveštalac u vreme raspolaganja testamentom ili u vreme smrti; 3) po pravu države zaveštaočevog prebivališta bilo u vreme raspolaganja testamentom bilo u vreme smrti; 4) po pravu zaveštaočevog uobičajenog boravišta¹²⁴ bilo u vreme raspolaganja testamentom bilo u vreme smrti; 5) po pravu Republike Srbije¹²⁵; 6) za nepokretnost – i po pravu mesta gde se nepokretnost nalazi.

Prilikom primene kolizionih normi iz čl. 30 st. 1 i 2 ZRSZ primenjuje se i ustanova *renvoi* iz čl. 6 ZRSZ.

2. Poveravanje sprovođenja ostavinskog postupka javnom beležniku

Za raspravljanje zaostavštine (tj. sprovođenje ostavinskog postupka) stvarno je nadležan osnovni sud¹²⁶, a mesno je nadležan osnovni sud na čijem je području ostavilac u vreme smrti imao prebivalište, odnosno boravište, a ako ostavilac u vreme smrti nije imao ni prebivalište ni boravište na teritoriji Republike Srbije, mesno je nadležan osnovni sud na čijem se području nalazi pretežni deo njegove zaostavštine (čl. 88 ZVP). Međutim, kada je reč o nasleđivanju sa elementom inostranosti, osnovni sud po službenoj dužnosti utvrđuje i da li je, shodno čl. 71-73 ZRSZ, međunarodno nadležan za raspravljanje zaostavštine

¹²² Vidi T. Varadi *et al, op. cit.*, 341.

¹²³ Sl. list FNRJ – Međunarodni ugovori, br. 10/62.

¹²⁴ Čl. 31 st. 1 tač. 4 ZRSZ spominje zaveštaočevo „boravište“. Mi smo naveli zaveštaočevo „uobičajeno boravište“, s obzirom da Haška konvencija upotrebljava ovaj pojam.

¹²⁵ Primena domaćeg prava (*lex fori*) je dodata u skladu sa čl. 3 Haške konvencije koja sledi princip *in favorem negotii*.

¹²⁶ Čl. 22 st. 2 Zakona o uređenju sudova, Sl. glasnik RS, br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 31/2011 - dr. zakon, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011, 101/2013, 106/2015, 40/2015 - dr. zakon, 13/2016, 108/2016, 113/2017, 65/2018 - odluka US, 87/2018 i 88/2018 - odluka US.

(o čemu takođe *ex officio* vodi računa u toku celog postupka¹²⁷). Odredbe čl. 71-73 uređuju međunarodnu nadležnost domaćih sudova za raspravljanje zaostavštine: 1) kada je ostavilac bio domaći državljanin (čl. 71), 2) kada je ostavilac bio strani državljanin (čl. 72) i 3) kada je ostavilac bio lice bez državljanstva ili lice koje ima status izbeglice (čl. 73)¹²⁸.

Kada utvrdi da je međunarodno, stvarno i mesno nadležan za raspravljanje zaostavšte, ostavinski sud može, po prijemu smrtovnice, doneti odluku o poveravanju sprovođenja ostavinskog postupka javnom beležniku koji je sačinio smrtovnicu (ako za to ne postoje smetnje), ali samo ako je za nasleđivanje merodavno domaće pravo (čl. 110a ZVP). Pritom, odredbu čl. 110a ZVP treba shvatiti tako da je neophodno da za sva naslednopravna pitanja bude merodavno domaće pravo¹²⁹. Ukoliko je za (pojedina ili sva) naslednopravna pitanja merodavno pravo strane države, ostavinski sud ne može javnom beležniku poveriti sprovođenje ostavinskog postupka, već će sam sprovesti takav postupak¹³⁰.

Prema tome, veoma je važno da ostavinski sud pravilno utvrdi merodavno pravo za nasleđivanje jer to predstavlja uslov za donošenje odluke o poveravanju ostavinskog postupka javnom beležniku. Merodavno pravo za nasleđivanje se određuje na osnovu kolizione norme iz čl. 30 st. 1 ZRSZ koja upućuje na pravo države čiji je ostavilac državljanin u vreme smrti, s tim što treba voditi računa da ostavilac može biti lice bez državljanstva (u tom slučaju dolazi do primene čl. 12 ZRSZ), kao i da se prilikom primene čl. 30 st. 1 ZRSZ primenjuje i ustanova renvoi iz čl. 6 ZRSZ. Imajući ovo u vidu, domaće pravo je merodavno za nasleđivanje u sledećim situacijama:

- Ako je ostavilac bio domaći državljanin u vreme smrti, za nasleđivanje je merodavno domaće pravo (čl. 30 st. 1 ZRSZ).
- Ako je ostavilac lice bez državljanstva ili lice čije se državljanstvo ne može utvrditi, za nasleđivanje je merodavno domaće pravo ako je ostavilac imao poslednje prebivalište u Srbiji (čl. 30 st. 1 u vezi sa čl. 12 st. 1 ZRSZ).
- Ako je ostavilac lice bez državljanstva ili lice čije se državljanstvo ne može utvrditi, a pritom se ni njegovo poslednje prebivalište ne može utvrditi, merodavno je domaće pravo ako je imao poslednje boravište u Srbiji (čl. 30 st. 1 u vezi sa čl. 12 st. 2 ZRSZ)
- Ako je ostavilac lice bez državljanstva ili lice čije se državljanstvo ne može utvrditi, a pritom nije moguće utvrditi ni njegovo poslednje prebivalište niti njegovo poslednje boravište, merodavno je domaće pravo kao *lex fori*, tj. kao pravo države suda (čl. 30 st. 1 u vezi sa čl. 12 st. 3 ZRSZ).
- Ako je ostavilac bio strani državljanin u vreme smrti, čl. 30 st. 1 ZRSZ upućuje na pravo strane države čiji je on državljanin (do upućivanja na strano pravo može doći i kada je ostavilac lice bez državljanstva ili lice čije se državljanstvo ne može utvrditi, ako je imao poslednje prebivalište odnosno poslednje boravište u stranoj državi – čl. 12 st. 1 odnosno st. 2 ZRSZ). U tom slučaju ostavinski sud je dužan, shodno čl. 6 ZRSZ, da primeni kolizione norme te strane države. Ako kolizione norme strane države uzvraćaju na domaće pravo, ono je, shodno čl. 6 st. 2 ZRSZ, merodavno za nasleđivanje. Ako one, pak, upućuju na pravo treće države, ostavinski sud rešava problem prepućivanja na način koji je opisan u odeljku II, 3. Ukoliko rešavanje ovog problema rezultira uzvraćanjem na domaće pravo, ono će biti merodavno za nasleđivanje.

Ako je ostavilac sačinio testament, za odluku o poveravanju sprovođenja ostavinskog postupka je neophodno da ostavinski sud utvrdi da je domaće pravo merodavno i za testamentalnu sposobnost zaveštaoca i za formalnu punovažnost testamenta. Merodavno pravo za testamentalnu sposobnost se određuje na osnovu čl. 30 st. 2 ZRSZ koji upućuje na pravo državljanstva zaveštaoca u vreme sastavljanja

¹²⁷ Vidi M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 182.

¹²⁸ Vidi M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 233-242.

¹²⁹ Vidi i D. Đurđević, *Položaj notara kao poverenika suda u ostavinskom postupku*, Perspektive implementacije evropskih standarda u pravni sistem Srbije, knjiga 3, Beograd 2013, 162.

¹³⁰ Čl. 30a st. 2 ZVP.

testamenta. S obzirom da je i u ovoj kolizionoj normi 'državljanstvo' tačka vezivanja i da se takođe primenjuje ustanova renvoi iz čl. 6 ZRSZ, te da zaveštalcu može biti lice bez državljanstva (što povlači primenu čl. 12 ZRSZ), do merodavnog domaćeg prava za testamentalnu sposobnost dolazi se na isti način kako je gore objašnjeno kod određivanja merodavnog prava za nasleđivanje (primenom čl. 30 st. 1 ZRSZ). Kada je reč o merodavnom pravu za formu testamenta, ono se određuje na osnovu čl. 31 ZRSZ koji, videli smo, sadrži niz alternativnih tačaka vezivanja. Treba smatrati da je domaće pravo, shodno čl. 31 ZRSZ, merodavno za formu testamenta, ako jedna od alternativnih tačaka vezivanja upućuje na domaće pravo i ako se utvrdi da je prema domaćem pravu testament punovažan u pogledu forme.

Javni beležnik kome je povereno sprovođenje ostavinskog postupka dužan je da postupa po pravilima ostavinskog postupka i meritorno (u skladu sa merodavnim domaćim pravom) odlučuje o naslednopravnim pitanjima isto onako kako bi to činio ostavinski sud koji mu je poverio postupak (vidi čl. 30d ZVP). Ostavinsko rešenje koje donese javni beležnik kome je poveren ostavinski postupak može se napadati pravnim lekovima pod istim uslovima i istim pravilima kao da ga je doneo sud (čl. 30z ZVP).

3. Primena normi međunarodnog procesnog prava u poverenom ostavinskom postupku

U poverenom ostavinskom postupku javni beležnik se može naći u situaciji da primenjuje norme kojima se uređuje postupak sa elementom inostranosti (norme međunarodnog građanskoprocenog prava), iako je za nasleđivanje merodavno domaće pravo. Na primer, može se dogoditi da se u poverenom ostavinskom postupku u ulozi stranke (naslednika, legatara) pojavi lice koje je strani državljanin, pa javni beležnik mora, shodno čl. 79 ZRSZ, da utvrdi njegovu stranačku sposobnost i sposobnost da punovažno preduzima radnje u postupku (procesnu poslovnu sposobnost) prema pravu države čiji on državljanin. Takođe, ako jedna od stranaka na prvom ročištu za raspravljanje zaostavštine prigovori da je pred sudom strane države ranije započet postupak za raspravljanje iste zaostavštine ili jednog njenog dela (pojedinih stvari i prava koje ulaze u zaostavštinu), javni beležnik mora primeniti čl. 80 ZRSZ koji uređuje prigovor tzv. međunarodne litispendencije i ispitati da li su ispunjeni uslovi iz ovog člana za prekid ostavinskog postupka¹³¹.

4. Javnobeležnički testament

U Republici Srbiji testament se može sačiniti pred javnim beležnikom u obliku javnobeležničkog zapisa (čl. 111a Zakona o nasleđivanju). To znači da javni beležnik sačinjava javnobeležnički zapis o testamentu u skladu sa pravilima domaćeg prava koje je, shodno čl. 31 st. 1 tač. 1 ZRSZ, jedno od merodavnih prava za formu testamenta.

Prilikom sastavljanja javnobeležničkog zapisa o testamentu, javni beležnik je dužan da utvrdi testamentalnu sposobnost zaveštaoca, da mu objasni smisao testamenta kao pravnog posla, da ispita dopuštenost njegove sadržine¹³² i naročito da pouči zaveštaoca o pravnim propisima kojima se uređuje pravo na nužni deo¹³³. Sva ova pravna pitanja javni beležnik mora ceniti prema merodavnom pravu. Kada je reč o testamentalnoj sposobnosti zaveštaoca, javni beležnik je utvrđuje prema pravu države čiji je on državljanin u vreme sastavljanja testamenta (čl. 30 st. 2 ZRSZ), dok bi ostala pravna pitanja trebao ceniti prema pravu merodavnom za nasleđivanje, a to je pravo države čiji je državljanin zaveštalcu u vreme smrti (čl. 30 st. 1 ZRSZ). Međutim, javni beležnik ne može znati u vreme sastavljanja javnobeležničkog zapisa o testamentu da li će zaveštalcu u budućnosti promeniti državljanstvo odnosno koje će državljanstvo imati u vreme smrti. Iz tog razloga sasvim je logično da javni beležnik sva pitanja o kojima treba da pouči zaveštaoca ceni prema pravu njegovog državljanstva u vreme sastavljanja testamentu, s tim

¹³¹ O primeni čl. 80 ZRSZ vidi T. Varadi *et al*, *op. cit.*, 507-511; M. Stanivuković, M. Živković, *op. cit.*, 202-208.

¹³² Čl. 172 ZVP.

¹³³ Čl. 183 st. 5 ZVP.

da ga prilikom poučavanja upozori da će se na nasleđivanje njegove zaostavštine, ako se ona bude raspravljala u Srbiji, primeniti pravo države čije državljanstvo bude imao u vreme smrti (tj. da se promenom njegovog državljanstva menja i merodavno pravo za nasleđivanje čiji će se propisi o nužnom delu tada i primeniti).

5. Ugovor o doživotnom izdržavanju

5.1. Uvodne napomene

U pravu Republike Srbije ugovor o doživotnom izdržavanju predstavlja imenovani ugovor koji je uređen odredbama čl. 194-205 ZON. Iako je uređen u ZON, reč je o obligacionom (*inter vivos*) ugovoru kojim se primalac izdržavanja obavezuje da se posle njegove smrti na davaoca izdržavanja prenese svojina na određenoj stvari ili neko drugo imovinsko pravo koje postoji u momentu zaključenja ugovora, a davalac izdržavanja se obavezuje da ga, kao naknadu za to, izdržava do njegove smrti (čl. 194 ZON)¹³⁴.

ZRSZ ne sadrži specijalne kolizione norme za ugovor o doživotnom izdržavanju sa elementom inostranosti, tako da se merodavno pravo za ovaj ugovor određuje primenom opštih kolizionih normi za ugovore iz čl. 19, 20, 21 i 7 ZRSZ. Imajući ovo u vidu, kao i činjenicu da predmet primaoočeve obaveze može biti različit (što može imati uticaja na odabir relevantne kolizione norme koju treba primeniti), pažnju ćemo najpre posvetiti određivanju merodavnog prava za ugovor o doživotnom izdržavanju koji za predmet ima isključivo prenos svojine na nepokretnosti (s obzirom da su takvi ugovori najčešći u praksi), a zatim ugovoru o doživotnom izdržavanju koji za predmet ima isključivo prenos svojine na pokretnostima i/ili prenos drugih imovinskih prava. Na kraju, kratko ćemo se osvrnuti na određivanje merodavnog prava za ugovor o doživotnom izdržavanju koji sa predmet istovremeno ima prenos svojine na nepokretnostima i pokretnostima i prenos drugih imovinskih prava.

5.2. Kada je predmet ugovora isključivo prenos svojine na nepokretnosti

Kada je predmet ugovora o doživotnom izdržavanju isključivo prenos svojine na nepokretnosti, merodavno pravo se određuje na osnovu čl. 21 ZRSZ koji upućuje na isključivu primenu prava države u kojoj se nepokretnost nalazi. S obzirom da se u domaćoj praksi najčešće zaključuju ugovori o doživotnom izdržavanju koji za predmet imaju prenos svojine na nepokretnosti koje se nalaze u Srbiji, na sva sadržinska i formalna pitanja ovih ugovora primenjuje se domaće pravo. To znači da se ugovor o doživotnom izdržavanju pred domaćim javnim beležnikom sačinjava u obliku javno potvrđene (solemnizovane) isprave i da je, pritom, javni beležnik dužan da ispita dopuštenost ovog ugovora i pouči ugovornike o njegovom smislu i posledicama u skladu sa našim pravom, a naročito je dužan da ih upozori da nepokretnost koja je predmet ugovora ne ulazi u zaostavštinu primaoca izdržavanja i da se njome ne mogu namiriti njegovi nužni naslednici (o čemu stavlja napomenu u klauzuli o potvrđivanju)¹³⁵.

Ukoliko ugovor o doživotnom izdržavanju ima za predmet isključivo prenos svojine na nepokretnosti koja se nalazi u stranoj državi, za sva formalna i sadržinska pitanja takvog ugovora merodavno je, shodno čl. 21 ZRSZ, pravo te strane države. U tom slučaju javni beležnik će postupiti na isti način kao i kod drugih ugovora koji se odnose na nepokretnosti koje se nalaze u inostranstvu (vidi odeljak IV, 3.2.).

Najzad, može se dogoditi da se pred javnim beležnikom pojavi ugovor o doživotnom izdržavanju koji za predmet ima prenos svojine kako na nepokretnosti koja se nalazi u Srbiji tako i na nepokretnosti koja se nalazi u stranoj državi. U tom slučaju čl. 21 ZRSZ (kao i kod ugovora o razmeni – vidi odeljak IV, 3.3.)

¹³⁴ O ugovoru o doživotnom izdržavanju vidi D. Đurđević, *Nasledno pravo*, Beograd 2017, 250 i dalje.

¹³⁵ Čl. 195 ZON.

upućuje na dva merodavna prava – tj. na domaće pravo i pravo te strane države. U ovakvim situacijama domaći javni beležnik treba da postupi na sledeći način:

- Kada je reč o formi ugovora, domaći javni beležnik postupa u skladu sa domaćim pravom i ugovor sačinjava u formi javno potvrđene (solemnizovane) isprave, jer je dužan da obezbedi da ugovor proizvede dejstva u domaćem pravnom poretku koje je merodavno u pogledu nepokretnosti koja se nalazi u Srbiji. Međutim, ukoliko pravo strane države (koje je merodavno za ugovor u pogledu nepokretnosti koja se nalazi u toj državi) zahteva strožiju formu (npr. zahteva da ugovor bude zaključen u obliku javnobeležničkog zapisa), tada domaći javni beležnik treba to da prihvati i da ugovor sačini u toj strožijoj formi. Na ovaj način javni beležnik obezbeđuje da ugovor bude punovažan i proizvede dejstva u oba merodavna pravna poretka – stranom i domaćem (zaključenje ugovora u strožijoj formi od one koju za taj ugovor izričito predviđa domaći zakon nije zabranjeno, tj. ugovor će biti formalno punovažan u Srbiji i kada je pred domaćim javnim beležnikom zaključen u obliku javnobeležničkog zapisa, iako ZON predviđa oblik javno potvrđene isprave). Pritom, sve što je rečeno o utvrđivanju ekvivalentnosti formi u odeljku IV 3.2. važi i ovde.
- Kada je reč o ispitivanju dopuštenosti ugovora odnosno o poučavanju ugovornika o njegovom smislu i njegovim pravnim posledicama, javni beležnik će ova pitanja razmatrati kako u skladu sa merodavnim domaćim pravom (koje se primenjuje u pogledu nepokretnosti u Srbiji) tako i u skladu sa merodavnim stranim pravom (koje se primenjuje u pogledu nepokretnosti u stranoj državi¹³⁶).
- Ako pravo strane države u kojoj se nalazi nepokretnost zabranjuje da se ugovor kojim se prenosi svojina na toj nepokretnosti zaključuje pred srpskim javnim beležnikom, srpski javni beležnik će odbiti da solemnizuje ugovor kojim je obuhvaćena ta nepokretnost. U tom slučaju može solemnizovati ugovor ako se njegova sadržina odnosi samo na prenos svojine na nepokretnosti koja se nalazi u Srbiji.

Primer 15: Davalac i primalac izdržavanja žele da zakluče ugovor o doživotnom izdržavanju kojim se primalac izdržavanja obavezuje da se posle njegove smrti na davaoca izdržavanja prenese svojina na njegovom stanu u Beogradu i svojina na njegovoj vikendici na Jahorini (BIH, Republika Srpska). Prilikom zaključenja ovog ugovora domaći javni beležnik postupa na sledeći način:

- Javni beležnik, najpre, utvrđuje da je za ugovor o doživotnom izdržavanju, shodno čl. 21 ZRSZ, merodavno kako pravo Srbije (u pogledu stana u Beogradu) tako i pravo BIH odnosno, shodno čl. 10 st. 1 ZRSZ, pravo Republike Srpske (u pogledu vikendice na Jahorini).
- Zatim, javni beležnik utvrđuje u kojoj formi ovaj ugovor mora da bude zaključen. Iako srpsko pravo predviđa formu solemnizovane privatne isprave, javni beležnik mora da ispita kakvu formu za ovaj ugovor predviđa pravo Republike Srpske. Prema čl. 139 st. 2 Zakona o nasleđivanju Republike Srpske¹³⁷, ugovor o doživotnom izdržavanju mora biti zaključen u formi notarski obrađene isprave. Forma „notarski obrađene isprava“ je ekvivalentna formi javnobeležničkog zapisa srpskog prava, što znači da je strožija od forme solemnizovane privatne isprave koju za ugovor o doživotnom izdržavanju zahteva srpsko pravo. Imajući ovo u vidu, domaći javni beležnik će ugovor o doživotnom izdržavanju zaključiti u formi javnobeležničkog zapisa, s obzirom da na taj način obezbeđuje da ugovor bude punovažan i da proizvede dejstva kako u BIH/Republici Srpskoj tako i u Republici Srbiji.
- Prilikom sačinjavanja ovog ugovora u formi javnobeležničkog zapisa javni beležnik poučava ugovornike o smislu i dopuštenosti ovog pravnog posla odnosno o njegovim pravnim posledicama kako u skladu sa pravom Srbije (koje se primenjuje u pogledu stana u Beogradu) tako i u skladu sa pravom Republike Srpske (koje se primenjuje u pogledu vikendice na Jahorini).

5.3. Kada je predmet ugovora prenos svojine na pokretnim stvarima i drugih imovinskih prava

¹³⁶ Utvrđivanje smisla, dopuštenosti i pravnih posledica ugovora u skladu sa merodavnim stranim pravom naročito je važno, s obzirom da se može dogoditi da to strano pravo ne sadrži posebna pravila za ugovor o doživotnom izdržavanju (tj. u tom pravu je je ovaj ugovor neimenovan) i, pritom, ne predviđa ona dejstva koja ovom ugovoru daje naše pravo.

¹³⁷ Službeni glasnik Republike Srpske, br. 1/2009, 55/2009 – ispr. i 91/2016.

Ako predmet ugovora o doživotnom izdržavanju isključivo čini prenos svojine na pokretnim stvarima i prenos drugih imovinskih prava (npr. prava intelektualne svojine, potraživanje prema trećem licu itd.), merodavno pravo za formalnu punovažnost određuje se primenom kolizione norme iz čl. 7 ZRSZ, dok se merodavno pravo za sadržinska pitanja ugovora određuje primenom kolizionih normi iz čl. 19 i 20 ZRSZ.

Kada je reč o merodavnom pravu za formu, domaći javni beležnik postupa u skladu sa propisima domaćeg prava, koje je prema čl. 7 ZRSZ merodavno kao pravo države zaključenja ugovora (*locus regit actum*). Videli smo da je, prema našem pravu, za zaključenje ugovora o doživotnom izdržavanju propisan obilic javno potvrđene (solemnizovane) isprave¹³⁸.

Kada je reč o određivanju merodavnog prava za sadržinu ovih ugovora, ugovornici mogu, u skladu sa čl. 19 ZRSZ, izabrati merodavno pravo za svoj ugovor. Ako oni ne izaberu merodavno pravo (što se najčešće događa u praksi), merodavno pravo se određuje primenom kolizione norme iz čl. 20 tač. 20 ZRSZ koja upućuje na pravo države u kojoj ponudilac ima prebivalište u vreme prijema ponude, s tim da se od prava prebivališta ponudioca može odstupiti ako ugovor ima bližu vezu sa pravom neke druge države koje se tada i primenjuje (čl. 20 reč. 1 ZRSZ). S obzirom da može biti problematično da se u konkretnom slučaju utvrdi ko je ponudilac kod ugovora o doživotnom izdržavanju, smatramo da treba primeniti pravo države u kojoj primalac izdržavanja ima prebivalište – ovo pravo je istovremeno i u najbližoj vezi sa ugovorom. U svakom slučaju javni beležnik će u skladu sa merodavnim pravom za sadržinu ugovora poučiti ugovornike o smislu i dopuštenosti ugovora i o njegovim pravnim posledicama. Ako je za sadržinu ugovora o doživotnom izdržavanju merodavno domaće pravo, javni beležnik je naročito dužan da upozori ugovornike da imovina koja je predmet ugovora ne ulazi u zaostavštinu ustupioca odnosno primaoca izdržavanja i da se njome ne mogu namiriti njegovi nužni naslednici (o čemu stavlja napomenu u klauzuli o potvrđivanju)¹³⁹.

Ukoliko ugovor ima za predmet ustupanje potraživanja, važno je napomenuti da se merodavno pravo za dejstvo ustupanja (tj. za odnos između cesionara i cesusa) određuje na osnovu čl. 24 ZRSZ koji upućuje na primenu prava koje je merodavno za pravni odnos iz kojeg je ustupljeno potraživanje nastalo¹⁴⁰. U skladu sa ovim merodavnim pravom javni beležnik poučava ugovornike o dejstvu ustupanja.

Na kraju, treba istaći da se u praksi retko zaključuju ugovori o doživotnom izdržavanju koji za predmet imaju samo prenos svojine na pokretnim stvarima i drugih imovinskih prava.

5.4. Kada je predmet ugovora prenos svojine na nepokretnostima i pokretnostima i drugih imovinskih prava

Ako predmet ugovora o doživotnom izdržavanju istovremeno čini prenos svojine na nepokretnostima i pokretnostima kao i drugih imovinskih prava, određivanje merodavnog prava postaje složenije jer se u tom slučaju primenjuju različite kolizione norme ZRSZ na različite „delove“ ovog ugovora, tako da može doći do primene više merodavnih prava na ugovor (tzv. cepanje ugovora). Naime, merodavno pravo za „deo“ ugovora koji se odnosi na prenos svojine na nepokretnosti određuje se primenom kolizione norme iz čl. 21 ZRSZ, dok se merodavno pravo za „deo“ ugovora koji se odnosi na prenos svojine na pokretnim stvarima i drugih imovinskih prava određuje primenom kolizionih normi iz čl. 7, 19 i 20 ZRSZ. Otuda, javni beležnici treba da slede uputstva iz prethodnih odeljaka (5.2. i 5.3.) prilikom određivanja merodavnog prava, s tim što se njihove dužnosti poučavanja „usložnjavaju“ ako dolazi do primene više merodavnih prava.

¹³⁸ Čl. 195 st. 1 ZON.

¹³⁹ Čl. 195 st. 2 ZON.

¹⁴⁰ Vidi više M. Dika, G. Knežević, S. Stojanović, *op. cit.*, 85-88.

6. Ugovor o ustupanju i raspodeli imovine za života

U pravu Republike Srbije ugovor o ustupanju i raspodeli imovine za života predstavlja imenovani ugovor koji je uređen odredbama čl. 182-193 ZON. Iako je uređen u ZON, reč je o obligacionom ugovoru kojim se predak obavezuje da svojim potomcima besplatno ustupi i raspodeli imovinu koju poseduje u vreme zaključenja ugovora (čl. 182, 185 ZON)¹⁴¹. Merodavno pravo za ovaj ugovor određuje se na isti način kao i za ugovor o doživotnom izdržavanju.

¹⁴¹ O ugovoru o ustupanju i raspodeli imovine za života vidi D. Đurđević, *Nasledno pravo*, Beograd 2017, 243 i dalje.